

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

HELYTÖRTÉNETI — IRODALMI — MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT • IV. évf. 2013/4 • 16. sz. • Ára: 450 Ft

GALÉRIA

HÉZSÓ FERENC — JÓSZAI SÁNDOR — KÉRI LÁSZLÓ — NÁVAY SÁNDOR — ZOLTAI ATTILA

JÓZSAI SÁNDOR: JÉZUS SZÜLETÉSE

A CÍMOLDALON JÓZSAI SÁNDOR: SZÁRNYAS OLTÁR DEESIS (KÖNYÖRGÉS) CÍMŰ MŰVE LÁTHATÓ.
(FOTÓ: GAÁL GYÖRGYI)

Bethlehemi történet

Béldőszámításunk kezdetén Palesztina Júda tartományában lévő Betlehem városában olyan esemény történt, amely az egész emberiséget legmélyebben érinti. Egy Kisgyermek született „pólyába takarva és jászolba fektetve”. Édesanyját Máriának hívták, tőle született Jézus, akit Istentől fölkentnek, Krisztusnak és Messiásnak neveznek. Nagy örömet jelentett ez a születés sokaknak, az akkor és ott élőknek. Elsőként a pásztoroknak, akik ott tanyáztak, akiket „Isten fényessége körülragyogott, és a jászolhoz vonzott. Akik hallottak erről az Eseményről, azokban nagy csodálkozást és várakozást váltott ki. Messze napkeletről különös csillag fénye a Bölcsüket is elvezette a jászolhoz. Természetes, hogy sokakat nyugtalanság és félelem töltött el: *Ki ez a Gyermekek és mi lesz a küldetése?* Kétségtelen, hogy a Bibliai leírásnak történelmi magja van. A kortársak valóságként élték és ítélték meg a rendkívüli eseményt. A történelem folyamán aztán különbözőképpen próbálták értelmezni Máté és Lukács evangélisták szövegeit. Felszólítás és döntés elé állítanak: elfogadom és imádó hódolattal a jászol előtt leborulok, vagy önkényesen elutasítom és tagadom, hogy rám is vonatkozik.

A Titokzatos Újszülött körül időnként kiéleződik az elfogadás és a tagadás. Ki ez a Gyermekek, honnan jött és hová vezet az emberiséget?

Különösen fontos, hogyan bontakozott ki a Karácsony ünneplése, amely a legbensőségesebb, leghangulatosabb, legmélyebben átélt keresztény ünnep.

Egy keresztény zarándok útinaplóját fedezték fel 1887-ben megtalált, a 11. században íródott kódexben. A zarándok beszámol szentföldi tapasztalatairól és ősi hagyományokról. 390 körül hatalmas tömeg zarándokolt január 6-án Betlehembe a Születés Bazilikájába, amelyet Szent Ilona császárnő építtetett 320 körül, és ott pompás ünnepi szentmisén emlékeztek meg Jézus születéséről, majd éjjel után tértek vissza Jeruzsálembe. Rómában pedig a keresztények már 325 táján december 24-én éjjélkor mondtak ünnepi szentmisét a Napforduló napján, amikor a fény növekszik, a régi pogány Nap-Isten napján.

Szerintük Jézus az igazság papja, vele új kapcsolat kezdődött Isten és ember között.

És mi napjainkban hogyan ünnepljük karácsony ünnepét? Általában sokan ékes és díszes karácsonyfát állítanak, szeretteiket megajándékozzák és este nagy lakomát rendeznek. De ez csak külsőséges ünneplés. A hívők felállítják Jézus jászlát és az éjjéli szentmisén örömteli énekekkel újra meghirdetik az evangéliumi örömhírt — *Dicsőség a Magasságban Istennek, és Békesség a földön a jóakarató embereknek.* Aztán köszöntik egymást és kifejezik örömeiket, hitüket és reményüket, hogy Jézus születésével végérvényes jelentősége és értelme van emberi életünknek.

*dr. Fila Béla
filozófus és teológus*

A Vásárhelyi Látóhatár alapítványi támogatója:
Czirbusz Piroska Emlékére a Hódmezővásárhelyi Művészetekért Közalapítvány

TARTALOM

FILA BÉLA	
Bethlehemi történet	3
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON	
Álmában József így beszélt Máriához az idők kezdetén	4
SZENTI TIBOR	
Éjjéli mise	6
BODÓ PÉTER	
Az újvárosi református templom	7
FÉNYESI TÓTH JÁNOS	
Beszélgetés Jószai Sándor ikonfestővel	8
CSÁNYI VIKTOR	
Az ötödik szentség	10
BENÁK KATALIN	
Az örökség — Beszélgetés Bozó Tibor fafaragóval	11
GYULAFALVINÉ KONCZ MÁRTA	
Gárdonyi Géza élete és munkássága	12
FENYVESI FÉLIX LAJOS	
Múló és örök — Weöres Sándor emlékére	13
KÖNTÖS ISTVÁN	
Találkozó az alma materben	14
ALFÖLDI RÓBERT — VÖRÖS RÓBERT	
Osváth Béla emlékére laudáció	15
SZABÓ SAMU	
KOSSUTH-DÍJAS SZÍN-MŰVÉSZ EMLÉKE	
Szabó Hedvig levele	16
Fülöpné Rákos Éva biográfia	17
SZABÓ ÉVA	
Kezdetben volt a kert...	18
BÉRES DEZSÓ	
Jegyzet	21
SZABÓ ÉVA	
Ha majd...	21
VINCZE GÁBOR	
Dr. Galyasi Miklós 1958-as "izgatási büntette"	22
GYÖRPÖLÉSI BALÁZS	
Ikertestvéremnek	23
BENÁK KATALIN	
Hűség, szolgálat — Beszélgetés a Gyulai-családdal	24
Búcsú dr. Osváth Lászlótól	25
OSVÁTH LÁSZLÓ	
Meditáció	25
KÁRÁSZ JÓZSEF	
Mi lesz velünk?	26
KÖSZEGFALVI FERENC	
Két csöndes, szelíd évfordulóról	27
FARAGÓ IBOLYA	
Hét haiku - Návay Sándor rajzaival	28
TANDI LAJOS	
Vetés, aratás, csíráztatás Vásárhelyi triptichon 2013	29
Könyvajánló - Hegyiné Csernus Judit	
● Gyulai József: Ifjan - éretten - éltesen. 80 kérdés-válasz közel nyolc évtizedről.	24
GALÉRIA	
Jószai Sándor: Szárnyas oltár Deesis	1
Jószai Sándor: Jézus születése	2
Návay Sándor: Szökés	30
Hézsó Ferenc: Ítéletidő	31
Kéri László: Bukolikus festmény az érintésekről	31
Zoltai Attila: A világot vezető bőrdandár titkai	31
Jószai Sándor: Szent Naum	32

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft.
Felelős kiadó: Fuchsz Máté ügyvezető.

Szerkesztőség:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely,

Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2.

E-mail: benakk@gmail.com

Telefon: + 36 20 280 2529

Főszerkesztő: Benák Katalin.

A szerkesztőség tagjai:

Bányai Béla, Borus Gábor, Gaál Györgyi,

Simon Ferenc, Soós Csilla.

Nyelvi lektorok:

dr. Radicsné dr. Ruzsa Ilona és

Takátsyné Farkas Irén

Nyomda:

Norma Nyomda, Hódmezővásárhely,

Rostás Pál nyomdavezető

Megjelenik: negyedévente

Kapható:

LÍRA KÖNYVESBOLT,

PETŐFI UTCA - EMLÉKPONT,

KÁLVIN ANTIKVÁRIUM

NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR,

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE.

Megrendelhető:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége.

6800 Hódmezővásárhely,

Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2.

E-mail: benakk@gmail.com

Telefon: + 36/20/280 2529

Átutalással:

Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-

00100007

Minden jog fenntartva!

©Vásárhelyi Látóhatár.

HU ISSN 2061-8182

Ny.t. 163/0239/2/2010.

Első közlésű, elektronikus formátumú,
nyelvileg ellenőrzött kéziratot fogadunk, mely
tartalmáért a szerző vállal felelősséget.

Információink és az *Adatvédelmi nyilatkozatunk*
megtekinthető a www.vasarhelyilatohatar.hu
honlapunkon.

ÁLMÁBAN JÓZSEF ÍGY BESZÉLT MÁRIÁHOZ AZ IDŐK KEZDETÉN

„*Jézus Krisztus születésének ez a története: Anyja, Mária, Józsefnek a jegyese, még mielőtt egybekeltek volna, gyermeket fogant a Szentlélek erejéből. Férje, József igaz ember volt, nem akarta meghurcolni, ezért úgy határozott, hogy titokban bocsátja el. Míg ezen töprengett, megjelent neki álmában az Úr angyala és így szólt hozzá:*

<József, Dávid fia ne félj attól, hogy feleségül vedd Máriaát, hiszen akit az szíve alatt hord, az a Szentlélektől van. Fiút szül, akit Jézusnak nevezel el, mert ő szabadítja meg népét bűneitől.> Ezek azért történtek, hogy beteljesedjék, amit az Úr a próféta szavával mondott: Anya lesz a szűz, és fiút szül. Emmanuel lesz a neve. Ez azt jelenti: Velünk az Isten.”

(Máté 1: 18-23)

Kicsi názáreti ház. Ácsműhely. Gyaluforgács illata száll. Nehéz, munkás napja volt ma. Éjjel van már. Laza szövésű beszűrődő fények a sötétben. Ágtövisek rajzolata. József a fal mellett alszik. Élete első pillanatát megelőző időkből álom költözik a szemére. Emlékek fátyla alatt fölcsendül egy dallam. Belső szó kíséri. Minden mondat nyitva.

A születés előtti pillanatban

Még mindig szóttanul keresel és vársz.
Úttalan utakon jársz. Régi ösvényeken
sóvárogsz. Szélfúttá rajzolatokat havon,
ha elmerülve nézel... Csak most véled

felismerni? Apadó forrás körül a hideg
kövek már dűledeznek. Roskadó évek.
Várakozás. Bolygó árnyék jár körbe és
mit gondolsz, talán így ismételd a sors?

Végül lassan újra eltávoznak tőled ezek
a táguló percek. Szorongva várt öröm.
Égi útra tér fohászkod. Belül segítő hang
szólt meg. Halkan kérdeznél is valamit,

de most már késő. Máris halod füledben
a gyengéd választ. Közel az idő. Eredeti
természeted örökét fogadd el! Ki beszél?
Felragyog még szavad körül az üres tér.

A felhőkkel jön el. Kinn zúg a szél. Álmában Mária-hoz József így beszél. Harmatcsep-
pen! Mária, lelkem, jó, hogy vagy nekem. Nem vagy hajótörött. Már nem. Légies tánc emlé-
ke, hárfahúr játéka, szellő fuvallata délről. Ma éjjel dallamodat hallottam. Kihajló ív vagy az
időből, édes szabálytalanságom. Fordulj felém áramló mandulaillattal! Semmi sem véletlen
már. Könnyedséged ellenállhatatlan és új. Illatod száll, ritmusod megtalál. Ki nem érdemel
jóság. Tegyel fölém eget az egedből, fényt a szemedből! Suttogásom. Hallod most hangomat?
Színesen szól hozzád. Kék, majd zöld és fehér, a szürkék, az égőpirosak folyton jönnek ját-
szani. Színek áldozati oltára vagy. Vérkorong benned az alkonyat. A látóhatár tobzódásában
ömlik szét arcod fénye. Eredeti ragyogásod félénk rejtőzködése. Szomjamb végtelen erővel
szikkasztja a számat. Ének fakad, neked zeng. Trópusi párában lélegző szeretni való elzárt
kertem. Lépteidet hallom. Adj nekem még időt! Magasra száll majd, ami lehullt. A kezdet és
a vég egymásba hatol. Körtáncot jár. Tizenkétszer hoznak gyümölcsöt a fák.

Kérdően nézel rám. Lelkedben örömed lebeg. Boldog vízililiom csodás tavodon. A part-talan idő öblében dagadó vitorláid repítenek. Játszi fényed biztató mosolyomban. Remegé-sed oldódik. Mária, halk szót tanultam hosszan mondani, szépen. Most emelkedően szárnyal bennünk léted. Érezlek fényem. Jó illatú álom virága. Kulcsom most fordul. Zengő titkod zárjában, erőm a tiéd. Ájulásból feltámadó elfogadása ez igazi énednek. Kik vagyunk egymásnak újra? Válaszai vagyunk minden égi és földi jónak. Máriám, érzed? Egymásra hangolt régi és új szavak jönnek eléd. Átjárnak, oltalmaznak. Lábaid előtt darabokra tört agyagedény vagyok. Forrassz eggyé, mondj el mindent, amit szeretnél! Hallgatlak az idők végtelenéig. Csörgedező szép patak. Csöndedben elmerülök. Kicsi türelmem. Sziklák hasadékában fészkelő szelíd galambom. Rejtekhelyeden, a szirtek ösvényén mutasd meg titkos arcodat. Teljes szemléletem benned ragyog. Lelkedben él. Hullámzó színekben érintésem, lélekboldogod finom keringő mozgását érzem. Mária, csended ölen fekszem hanyatt, tündöklő arcodat nézem. Forgás-szimmetriája vagy sorsomnak. A part mentén a táj fölött lebegő dallamodat hallok. Delel a Nap. Illatos olajjal, borral, igazgyönggyel, keleti fűszerekkel, susogó selyemmel meg-rakott bőségkosaram vagy. Vigyázok kincseidre. Minden éjszaka óvom sorsodat. A nyíló égen egyszer majd fehér lovat látni, szeme tűz, éke korona...

Mária, tőled felismerést kaptam. Mohás zöld puhában, szótlantul veled szeretnék láthatatlan szemléletté válni. Tekintetedet, kezéd mozdulatát, szavaid forrását, lényed titkát özömm. Hangtalanul, csillápatatlanul rezeg. Idő és tér színekre váltott, a pillanatok zenébe alakultak át. Távolban lebegő ittél a sorsod. Okság vihara dül. Érzelem és értelem kettős eredetéből korlátomon átnézni már nem tudok? Maradsz te nekem. A pillanat összeporlad a múlt örömben. Hallgatásba burkolózó ki nem mondott alapja vagy érvényes szavadnak. Búzakenyér és szőlőbor.

Mégsem találnék kulcsot a záradhoz? Ha közelebb engedsz, rátalálok? Rejtőző válasz, benned lakozik. Csak akkor szólalsz meg, ha fénytörés nélkül élhetsz? Feleleted ez a bennem keletkező kérdésre? Néma várakozás. A nyelv előtti csönd, a szó előzetes színe ez benned. A tiszta eleven lét kimondatlan szavaidként. A forma feloldása a zenében, amihez csak neked van füled. Tőled érkező hang, kérdez. Bennem csillan meg a válasz. Ami rejtő homályban volt, az árnyékból előlép és dől a fény. Már az ajtónál áll és kopogtat. Te elkezdesz beszélni. Forrás fakad hűs lombok alatt. Önkény nélküli csodára vágyódás vagy. Ingamozgásodban nyilatkozik meg szabadságod. Ég és föld között. Te, aki elválaszt és egyesít. Átellenben állsz, mégis egyek vagyunk. Társalgásod hallok a színekkel, az elemekkel, te felhő által fedett lelki tér. A növényi érés szótlán léptéke szerint szerteszaladó zöldellésem. Eresztékek nélküli összetartásom. Egész lényeddel izzó öröm örök fénye. Égzengés, morajló hangok, ragyogó üveg-tenger.

Tükörijáték. Mozgásban lévő változás ereze. Felvillanás. Álomból kilépő alakváltó emlékezet. A határozatlan felé forduló várakozó pillantás. Érzészuhatagod halk zenébe szelídül. Árad felém. Napsugarakban fürdőző színek játéka a változatosság bizonytalan látszatában. Tudom, ki vagy. Érezlek ebben a valóságodban is. Többszólamú kórusodban vagyok veled. Titkodat érzem. Nincs olyan nap, hogy ne jelennél meg. Jössz lelkedben, önként. Elfogadlak olyanannak, amilyen vagy. Remegés. Az eget a földdel kötöd össze. Hiányt sikoltó rajzolat a szád szélén. Huszonnégy vén is eldobja majd koronáját.

Mária, a felszint szótlán erőd járják újra át. Új távlatba rendeződik minden, épül palotád, kerted. A szürke fénylő ezüstbe vált. Az áttetsző árnyjátékok életként csillannak meg. Átadod magad újra a csöndnek. Tanít találkozni. Hisz minden veled van már születésed óta. Semmi sincs késve még. Ki az, aki méltó rá? A bizonytalanság és bizonyosság között, az átmenet fodrozódó kételyén átüt majd ösztönöd súlyos pecsétje. Erzéki alakot ölt. Életed árama beléd hatol. Gyökeret versz ezen a földön és az egekbe hív a fényed. Angyali üzenet. Ragyogtasd rám színeidet! Nincsen semmi baj! Kicsi bizalom forrása, úgy lesz, ahogyan neked jó. Ritmusodat, zenédet hallok. Nincs már árnyékrajzolat. Színes látomása vagy a látszatra véletlennek, de mégsem az. Fájdalomból, sárból, aranyból, örömből minden szín rád tapad.

A ritmus elragad. Testedet-lelkedet átjárja fényed. Benned élő örök visszatérésem ez. Örök visszatéréseid ez bennem. Te én vagyok. Én te vagy. Úgy vagy jó, ahogyan vagy. Hét arany gyertyatartó között járkálsz. Hét tündöklő csillag alatt alszol. Betlehemi jászol körül, arany, tömjén, mirha. „Pedig, ha tudnád...” - így kezdted, Mária. Üstökös csóvját rajzolod az égre... Angyali csatornákon üzensz. Tör elő fényed. Minden napomban ott vagy. Derült ég, a felhők felett, akkor is, ha lenn sűrű ködök járnak. Jelened örök. Lesz majd, de volt mindig is.

Mária. Betegek gyógyítója, szomorúak orvoslója. Ott vagy azoknál, akik vártak téged. Igen, eljön. Itt lesz. Hallok a hangomat? A lélek ereje, tündököl benned. Légy szívünk vídamsága! Mária, álmatat kérek, vidd Atyánk elé! „József erre fölébredt álmából, s úgy tett, ahogy az Úr angyala parancsolta. Magához vette feleségét, de nem ismerte meg, míg világra nem hozta fiát, akinek a Jézus nevet adta.” (Máté 1: 24 - 25)

A SZENT CSALÁD

PROKOP PÉTER ALKOTÁSA

FORRÁS:
SZENT ISTVÁN HÁZ - RÓMA

ÉJFÉLI MISE

PUSZTAVÁMOSI
ÁRPÁD-KORI TEMPLOMROM

FELTÖRT KRIPTÁBAN SZÉTVERT KOPORSÓK A VÁSÁRHELYI
BEZÁRT ARANY TEMETŐBEN — SZENTI TIBOR FOTÓI

Negyedóra múlva éjfél. A harangozó kinyitja a templom kapuját és kitarva hagyja. A szentélyben meggyújtja az egyetlen, csonkig égett gyertyát. Sercege ég, éppen, hogy pis-lákol. Fölmászik a toronyba és meghúzza a harang kötelét. Csak ő hallja a megszokott kondulást, hiszen a falu éneklő lelkét a fémtolvajok régen ellopták. Visszamaszik, és hátul csöndben leül megszokott helyére. Várja a híveket. Az előénekes nem jön, hogy elindítsa a szép zsoltárt:

*„Csordapásztorok midőn Betlehembe
Csordát őriznek éjjel a mezőben...”*

A harangozó a bejárat felé tekint. Érkeznie kellene a papnak, de a kis falusi templomnak már régen nincs plébánosa. Üres a paplak, a megbontott tetőn besütő hold csak a négy falát látja. A püspök úr éveken keresztül küldözte a leveleket, hogy a szeminárium várja a lélekben fölkészült fiatalokat. Senki sem jelentkezett.

Ifjak alig vannak. A legtöbb régen elszökdösött, és valahol nyugaton egy-egy kifőzde alagsorában mosogatnak, vagy bájaikat árulják a pultnál. Akik maradtak, azok e szent éjszakán is lent mulatnak az ivóban. A csersavas vörösborból oldott fehér portól erőt nyerne és előkerül a kés. Valamikor a betyárvilágban is hasonlóan működött a versengés, csak akkor az volt a legény, aki a háromcolos vastag asztallapjába a legmélyebbre tudta eresztetni a bicskáját. Most egymás húsába mélyesztik. Az istenhegyi kislelket a környékben Naturlandnak nevezik – így „magyarosan”, mert most ez a módi járja –, mert itt minden durvaság előfordul, amit a bűnügyi krónikákban följegyeztek.

A harangozó nem vár tovább. Ha sem a pap, sem a sekrestyés nem közeleg, legalább az utóbbi szerepét átveszi. Odamegy a tabernákulumhoz. Az ajtaját leszakították, a fülkében fölváltva kувik és galamb fészkel. Utóbbi jelképesen sem pótolja a Szent Lelket, mert olyan harcias, hogy a halálmadarát is gyakran kiveri. Az oltáron nincs kereszt, a falakat nem díszítik a stáció képei. Visszamegy a helyére. A pad tejtéről hiányzik a zsoltára. Helyette egy átlótt szívet karcolt bele az ismeretlen, és azt írta bele: „Szeretlek, Maca”. Nem lehet tudni, hogy Isten Anyját kívánta-e a maga módján így „becézni”, vagy saját földi szerelmének üzent.

Eddig nem jött senki. A félméteres hóban nem is lapátoltak utat a templom kapujáig. A faluból fölhallatszik a lárma. Rohannak a szirénás autók. Viszik a sérülteket és a megbízott rendőr ordít. Innen lehet tudni, hogy a füstösben éjfél kongattak, hiszen ez minden éjszaka ismétlődik, amikor záróra van. Véres a kis jászol, ahová a kisdéd királynak érkezett.

*„A Kis Jézus megszületett, örvendjünk!
Elküldötte Ő Szent Fiát Istenünk!
Betlehemben fekszik rongyos
jászolban...”*

Ekkor a múlt századokból belép az első hívő, az uraság intézője. Ruháján látszik az ó-divat és a viseltség, ahogy a szövet foszlik, mállik róla.

Sorra következnek a többiek. A falu szabadságharcos hőse, aki valaha Kossuth népfölkelője volt. Érkezik a kántortanító. Ő nemzedékeket nevelt Isten és ember tiszteletére, szeretetére.

Jönnek egymás után csöndben, sorban az orvos, a jegyző, a boltos, a szűrőszabó, a kovács, majd fehér ruhában, fejükön mirtuszkoszorúval az ártatlan kislányok...

Még a falu bolondja is helyet kap a sorban, és lassan megtöltik a padokat.

Próbálnak énekelni, de álluk leesik és nincs nyelvük. Némán lebegnek ég és föld között. Ahogy közeledtek, szomorúan távoznak. Ide nem is kíváncsoknak többé, hiszen a cinteremben, ahol laknak, hajléktalanok fészkeltek be magukat. Feltörik a koporsókat és kincseket keresnek, majd a zord tél elől itt találnak menedéket. A hideg ellen úgy védekeznek, hogy elégetik a maradványokat.

Már csak ők az éjféλι mise utolsó látogatói. Valahol keleten, ahol testvéreik földi nyughelyét templomtól, falustól vízzel árasztották el, legalább az emléküket a mesterséges tó tükre jótékonyan őrzi. Itt, fönt, a templomdomb körül, a veremkripták lakóikkal együtt végleg és visszahozhatatlanul eltűnnek. Ezen a földön még a holtak sem boldogok, bár lelküket Teremtőjük egy másik kaput kitarva várja.

Templomuk már romokban hever, de szerte a világon fölkelnek, csatlakoznak, özönlének és átlélik a megváltó küszöböt.

*„...Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükben biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!”*

Szenti Tibor

AZ ÚJVÁROSI REFORMÁTUS TEMPLOM

Hódmezővásárhely a reformáció tanainak elterjedése óta mindig protestáns, elsősorban református többségű volt. A városban azonban a 19. század végéig csupán két református templom épült, mindkettő a központban kapott helyet. A külső városrészek közül legelőször Újvárosban indult mozgalom templom emelésére 1843-ban majd 1847-ben, de mindkét szer meg hiúsult a törekvés. Végül 1888-ban ismét gyűjtést indítottak a kerület lakosai, mely szépen haladt előre, és 1897-re elegendő pénz gyűlt össze a templom építésére.¹ A tervek elkészítésére Szeremlei Sámuel – a Református Egyháztanács elnöke – Sándy Gyulát kérte fel.

Sándynak már volt gyakorlata a református templomok tervezésében: Pecz Samu műegyetemi tanár őt bízta meg a budai Szilágyi Dezső téri református templom építésének művezetésével. A budai templom építészeti és művészettörténeti szempontból azért jelentős, mert a szegedi Kálvin téri „kakasos” templom után az ország második olyan református temploma, melynek alaprajza merőben eltér a korábbi hagyományoktól: az épület nem téglány alaprajzú, hanem centrális, melynek középpontjában a szószék és az Úrasztala található.² Minden bizonynyal a vásárhelyi egyházi vezetőknek is tetszett ez az ötlet, ugyanis az újvárosi templom formájának is ilyet akartak: „... ne hosszú, hanem központi berendezésű, olyan alakú legyen, melynek minden részében, könnyen hallható a hang.”³

Sándy ennek ellenére nem teljesen centrális alaprajzú épületet tervezett, egyelőre ismeretlen okokból kompromisszumot hajtott végre a centrális és a hosszanti elrendezés között. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a hosszaházas templom végét egy keresztházzal metszette, a két tér találkozásánál így egy négyzet alakú tér, ún. négyzet alakult ki. A keresztház két vége háromszögű apszisokban végződik, ami így a centrális hatást erősíti. A hosszanti elrendezésű templomokra jellemző azonban, hogy tornya a főhajó tengelyében, az épület elején emelkedik.

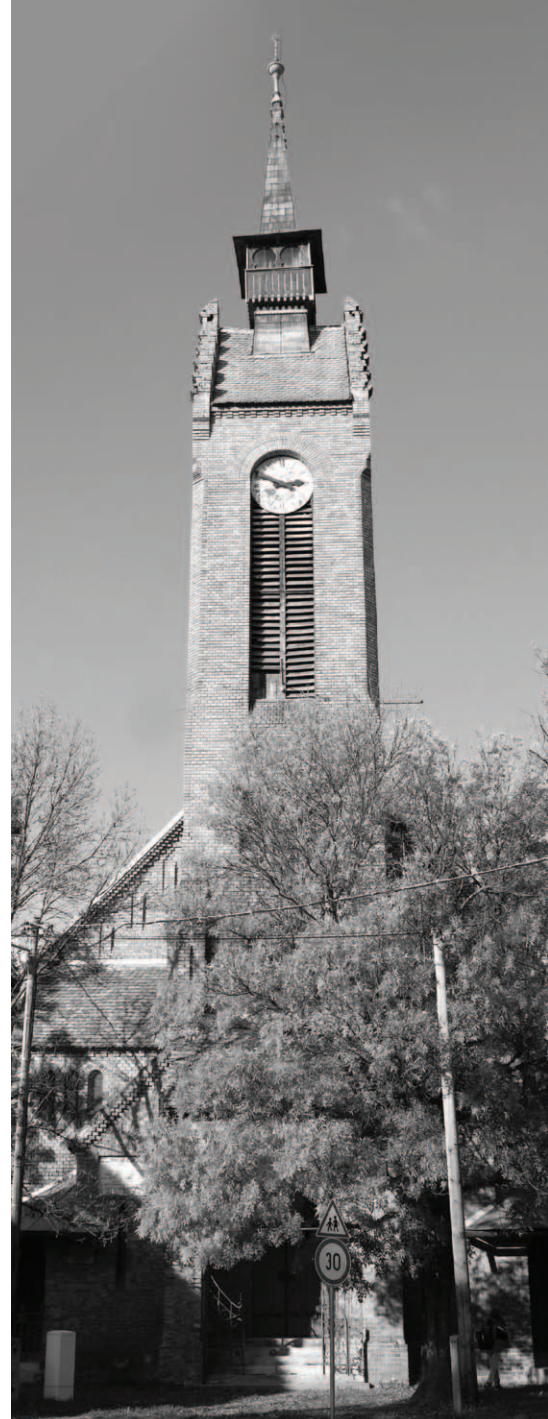
A torony a külső legizgalmasabb része, Sándy eklektikus ízlésének az egyik legszebb megnyilvánulása. A toronysisak ugyanis két teljesen eltérő részből áll: egy haránt irányú nyeregtetőből, valamint az ezen álló fiatoronyból. A haránt irányú nyeregtető szokatlan megoldás templomtornyokon, Sándy saját bevallása szerint a kassai Szent Mihály-kápolnát vette mintául, ezzel akarta a templom magyaros jellegét erősíteni.⁴ Érdekes módon azonban a nyeregtetőt két oldalról lépcsőzetes záródású oromzat fogja közre, ez a megoldás viszont egyáltalán nem magyaros, hanem az észak-német téglagótikára jellemző. Sándy több épületén is szívesen alkalmazta a német téglagótika jegyeit, ennek köszönhető például, hogy az összes vásárhelyi épületét nyerstégla burkolja. De az újvárosi templom tornyán mégis a magyaros elemek kerülnek többségbe azáltal, hogy a nyeregtetőre egy székelő faragású fiatornyot helyezett. A négyzet alaprajzú tornyocska teste alacsony, rajta minden oldalon két-két ablak nyílik. Az ablakok fölött széles kiülési ereszt húzódik, mely elválasztja a torony testét a fölötte induló, nagyon meredek sisaktól. Ennek tetejét előreugró levelek díszítik ugyanúgy, ahogyan a gótikus fiatornyoknál is általában megfigyelhető. Ez a szép tornyocska predesztinálja számunkra a templom belsejét.

Az épületbe a harminc méter magas torony aljában nyíló főbejáraton, illetve a mellette lévő két oldalbejáraton jutunk be. A templom minden fa berendezését székelő faragás díszíti. A szószék például szerkezetileg roppant egyszerű ugyan – egy rövid, korláttal ellátott lépcsőből, a lelkész számára kialakított mellvédés pódiumból és egy lapos hangfogóból áll – faragása azonban összetettebbé, érdekesebbé teszi az építményt. Elsősorban a mellvéden lévő sugárirányú faragásokat érdemes kiemelni, melyek stilizált Nap-ábrázolások is lehetnek. Figurális ábrázolás ugyan nem kapott helyet a szószéken, de a deszkák és gerendák széleit ornamentális, hullámos faragás borítja. Közülük néhány elem a székelő kopjafákra emlékeztet, míg a viszonylag lapos hangfogó a székelő kapuk nyeregtetejéhez hasonlít.

Az olajzöldre festett karzatok mellvédje is székelő faragású: a mellvéden stilizált virágmintás kivágások vannak, alsó széle pedig csipkézett. Mintegy virágszárra hasonlít a karzatot tartó pillérek között húzódó árkádív is, mivel az íven apró bogycok, talán stilizált kacsok helyezkednek el. A padozatot is ugyanilyen stílusban faragtatta ki Sándy egy oroszországi műhellyel – a berendezés annyira jól sikerült, hogy egy ottani iparkiallításban be is mutatták.⁵

A templomot 1899. május 11-én, ünnepélyes keretek között szentelték fel. Az ezt követő egy évtizeden belül Tabánban és Susánban is épült egy-egy templom, melyekkel együtt immár öt temploma volt a vásárhelyi reformátusoknak.

Bodó Péter

AZ ÚJVÁROSI REFORMÁTUS TEMPLOM

1. Hód-Mező-Vásárhely, 1898. március 27. 4-5.p.

2. A téglány alaprajzú épületek akusztikája rossz, ezért kísérleteztek az építésszek új formákkal is. Pecz Samu: A protestáns templomok építéséről, kapcsolatban a debreceni kálvinista újtemplom részletes ismertetésével. In.: Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1888. 242-243.p.

3. A Hódmezővásárhely-ótemplomi Református Egyházközség Jegyzőkönyvei XVI. kötet (1892-1897). 531.p.

4. Sándy Gyula (2005) Hogyan lettem és hogyan voltam én templom-építő, -tervező és művezető építész? Lapis Angularis VI. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből. Budapest. 186.p.

5. A kiállítás fővédnöke az orosházi születésű Thék Endre volt, aki akkor már híres bútorgyárral rendelkezett Budapesten. Sándy 2005. 187.p.

BESZÉLGETÉS JÓSZAI SÁNDOR IKONFESTŐVEL

„Képzőművésznek tartom magam,
mert nehezen viselem a műfaji kötöttségeket!”

A ház – nem tudom másképp nevezni – szentélyébe megrendítő érzés volt belépni. Volt ott valami! Valami ahhoz hasonlós, amikor önmagában átkel egy viharos folyón a vándorló, vagy felérve a hegytetőre alátekint, vagy amikor újszülött szemeibe néz. Megrendültség. Mondtam is, hogy itt hatalmas, és tiszteletreméltó erőt érzek. Mosolyogva csak annyit felelt, már más is mondta. A falakon ikonok, a sarokban egy gyönyörű szentségtartó szekrényke, és a falnak támasztva egy gitár.

Hogy kezdődött, mi indította el az ikonfestészet felé?

Kicsit vissza kell mennem az időben. Gimnazistaként minden nap egy fogtechnikai labor előtt vitt az utam, és nekem borzasztóan megtetszett a lobogó gázláng fölél hajló technikusok látványa. Olyannyira, hogy eldöntöttem, fogtechnikus leszek. Ki is tanultam, majd ezt követően jelentkeztem a fogorvosi egyetemre, ahová egy kifejejtett kötésző, egy "és" miatt nem vettek fel. Ez a mai fiataloknak talán furán hangzik, de abban az időben a felvételin szó szerint, kívülről kellett idézni Lenin egy - az életről szóló - megállapítását, és ebből maradt ki az ominózus szó. Ezért nem vettek fel. Utóbb elmondhatom, hogy hál' Istennek! Örülök neki! Az egyetem helyett így elkezdtem járni egy orvosi műszerészt képző iskolába, amit el is végeztem. Ez lett aztán a fő szakmám. Nyolc évig gyakoroltam is, de akkor indult be itt Vásárhelyen a porcelán (Alföldi Porcelángyár), ahová viszont vésnőköt kerestek. Mivel tudták rólam, hogy ügyeskező és kreatív ember vagyok, hívtak magukhoz. Húsz évre ott is ragadtam náluk. 1986 óta viszont szabadúszóként dolgozom.

Vagyis semmilyen művészeti – iskolai – képzést nem kapott soha? Itt gyönyörű ikonok, kisplasztikák, faragások vannak!

Így van, én autodidakta vagyok. Amúgy egy nagyon jó ipari kém lett volna belőlem, hiszen a késes szakmát is úgy lestem el, hogy nyaranta nagymamám szülőhelyén bekéredzkedtem egy műhelybe, ahol többek között un. reggeliző kiskéseket gyártottak. Mondtam nekik, hogy nekem fizetést se adjanak, csak engedjék meg, hogy bejárjak hozzájuk. Eleinte csak takarítottam, majd apróbb munkákat is rám bízta, de ezzel a néhány napos inaskodással én ellestem a kiskés készítésének fogásait.

Visszatérve az ikonfestészetre. Véletlen, hogy ezzel kezdett foglalkozni, és ami nagyon érdekel, hogy van-e hitbéli indíttatása az irányukba?

Tudom, talán jó lenne azt mondanom, hogy látomásom volt, jelet kaptam, de sokkal prózaibb az előzmény. Egy vásárban a mellettem levő asztalnál saját készítésű ikonjait kínálta egy hölgy. Engem ez annyira megfogott - és nemcsak a képi megjelenítés, hanem a teológiai háttere is -, hogy úgy gondoltam, magam is megpróbálom. Engem az ikon elsősorban mint művészetesztétikai érték fogott meg. Azóta jó pár év eltelt, temérdek kiállítás van a hátam mögött, előadásokat tartok, ikonfestő szakkört vezetek, ismerik a nevem, és nemcsak az országban, hanem azon kívül is.

Látok egy gyönyörű szekrényt a sarokban...

Ez egy úgynevezett szentségtartó szekrény, melynek ajtajába hét virágot, az egyház által feladható hét szentséget faragtam. Elég régen, a nyírbátori Báthory Kastélymúzeum megnyitására készítettem.

Ezek szerint nemcsak a színekhez, az ecset kezeléséhez is van fogékonysága! Az ikonok kereteit is Ön készíti?

Szeretek a fával foglalkozni. Számomra természetes, hogy a kereteket is magam készítem.

Szigorú szabályai vannak az ikonfestészetnek. Számomra igen sokatmondóak, Pavel Florenszkij (1882-1937) orosz ortodox teológus, filozófus, matematikus, villamosmérnök, fel-találó – az ikont a misztérium szintjére emelő – szavai, akit követői gyakran hasonlították Leonardo da Vincihez, hogy „Rubljov Szentháromsága létezik, tehát létezik Isten.” (Rubljov az orosz ikonfestészet kiemelkedő alakja 1360-1430). Ezáltal igazolva látom a szó (ikon) görög jelentését, ami annyit tesz: képmás.

SZENTSÉGTARTÓ SEKRÉNY

A templomtérben van elhelyezve. Szentelt bort, kenyeret tartanak benne a proskomidia közben. Tetején ortodox kereszt, amellyel a pap áldást oszt. A belső ajtó egy kis ikonosztáz. 210 cm magas.

Úgy tartják, ha egy Csehov-darabban a kandalló felett puska lóg, az biztosan el fog sülni. Szeretnék magam is hozzájárulni a mondások gyűjteményéhez: Ha látsz valahol egy gitárt nekitámasztva a falnak, annak története van. Na, de erről majd később!

Jószai Sándor ikonfestő szívélyesen invitál a házba, a teraszon azonban meg kellett állnom, a falak ugyanis telis-tele voltak azon városok fába faragott címereivel, ahol a művész már járt az ikonjaival. Mondja, hogy Európában (Oroszországot és Görögországot leszámítva) Németországban van a legnagyobb kultusza az ikonnak, mégpedig az odatelepült nagyszámú orosz ajkú, ortodox vallást gyakorló közösség miatt.

JÓZSI SÁNDOR
AZ IKONFESTÉS ALAPJAIT TANÍTJA
 (FOTÓ: BENAK)

Rubljev valóban az orosz ikonfestészet kivételes alakja. Megismételhetetlen, és lenyűgöző alkotásai vannak. Az ortodox egyház úgy tartja, hogy az ikon a szentírás képekben megjelenítve, és a létező világ leképzése. Éppen ezért az ikonfestészet szabályai megmásíthatatlanok. Alapvetőnek mondhatom, hogy az ábrázolt szent a megfélemlő (saját) ismertetőjével (attribútum) együtt kell, hogy szerepeljen, vagy említhetem a színeket is! A Pantokrátor (Jézus, az Ítélobíró) ruhája mindig vörös-kék. Bármennyire is változott a világ körülünk, ezek állandóak. Uralkodó szín a képeken az arany. Ennek a szentek dicsőítésén túl olyan oka is van, hogy az ortodox templomok félhomályából kiemelkedő képmás szinte vonzza a szemet, és vallásos áhitatra ösztönzi a belépő hívőket.

Valamikor az egyház kikötötte, hogy a hiteles ikonfestő kizárólag az egyház szolgálatában álló férfi lehet. Ma pedig azt tapasztaljuk, hogy női alkotók is vannak, és hitbéli hovatartozásukat sem kéri számon.

A világ megváltozott. Egykor elképzelhetetlen volt, hogy egy nő ikonokat fessen, ahogy azok alászignálása is tiltott volt. Ma ezek már természetes és elfogadható tények. A hit, a Biblia bizonyos szinten való befogadását, ismeretét viszont fontosnak tartom, így az általam vezetett foglalkozásokon beszélünk az ikon teológiai háttéréről, jómagam pedig idén májusban felvettem az ortodox hitet. Ez nem azt jelenti, hogy hívővé lettem, viszont őszinte tisztelgés az ikon szellemisége előtt.

Mondta, hogy első alkotása egy imádkozó Istenanya volt diófából kifaragva, ami egy tanárnőhöz került itt Vásárhelyen, de nem tud a nyomára bukkanni. Nekem egyértelmű, hogy Ön valamikor – ezzel a szoborral – kapott egy olyan útmutatást, ami azt jelezte, hogy ezzel kell foglalkoznia, és évtizedekkel később lám be is következett!

Hallgatom és nézem az alkotásait. Szavaiból kihallom az őszinte rajongást, a tudatos felvállalást, de mintha mégsem hinné eléggé az üzenetet, amit harmincéves korában kapott, hogy képmásokat alkosson!

Igen. (Kicsit itt megáll, és félszegen mosolyog.) De egyre inkább hiszem. Kapom a visszajelzéseket, meghívásokat. Az életem része lett. De itt van ez a gitár, nézze meg! – mondja, és felveszi a falnak támasztott „sehovi puskát”.

Imádom építeni! Volt alkalmam pár hétig bejárni a Szegedi Hangszergyárba, és ellestem a hangszerkészítést. Amikor jönnek a hosszú téli napok, „szabadságra” engedem magam, levonulok a műhelybe, és pár hét alatt elkészítek egy gitárt.

Ikont fest, farag, kispasztikát, hangszert készít! Van-e valaki a családban, aki tovább viszi valamit ezekből a tudásokból? Örökölte valamit a tehetségéből a gyermekei?

Mindannyian. A feleségem is művészember, grafikus- így nálunk ez a levegőben van... Legnagyobb lányom Németországban elismert énekesnő. A kisebbek közül – mind Szegeden a Tömörkényben végzett – Kata gobelin szakon, de jelenleg laborasszisztensként dolgozik. Nóra hárfázni tanult, de a filigrán, törékeny alkata, keze nem bírta, és abba kellett hagynia; pszichológus a fővárosban, csodaszép selyemfestéseket, ruhákat készít. Tamás fiam szobrász végzettségű, itt a városban működtet egy tetováló szalont. Valami fantasztikus munkákat készít. Komoly nemzetközi híre van, Londonban negyedik volt egy világversenyen.

A legkisebb unokám – hat éves – pedig ahányszor eljön hozzánk, mindig húz lefele a műhelybe, ahol van neki egy külön kis komplett festőkészlete. Borzasztó ügyesen bánik az ecsettel, nem is oly rég, most nyert első díjat. De jöjjön, menjünk le a műhelybe!

A műhelyben tiszta rendben sorakoznak a szerszámok, a falakon kész és félig kész ikonok, felújítás alatt levő szekrénykék textillal bevont betétei az asztalon, egy mozgatható táblán pedig hangsúlyos szemekkel arcvázlatok.

Itt tartom a szakköröket. Az egyik, a legfontosabb, amire megtanítom a tanítványokat, a szem kifejező ábrázolása. Amikor imádkozni akarunk egy ikon előtt, egy szenthez, csak úgy tudunk vele kapcsolatot teremteni, ha a tekintetünk összekapcsolódik. Ehhez viszont olyan szemet kell festeni!

*

Beszél még a Nemzetközi Ikonbarátok Szövetségében való tagságáról, mutatja régebbi, remek kifejező érzékkel készített faragásait, magyarázza a bennük levő gondolatiaságot.

Bücsúzáskor a kapuban még elmondja, hogy hetvenedik születésnapjára a család meglepte egy repüléssel. Mosolyogva meséli, hogy fiatal korában, titokban elkezdte a kisrepülőgép vezetői engedélyhez szükséges tanulmányokat, de óriási volt a szülői ellenállás, így abba kellett hagynia. Elindulok hazafelé, és azon gondolkodom, mennyi minden rejtett és csodálatos dolog van egy emberben! Mennyi mindent elherdálunk, nem törődünk vele, átsiklunk felette! Elnézön mosolygunk a gyermek kezdeti énekelgetésén, vagy idegesítően intjük csendre. Mennyi mindent hagyunk veszni! Tudom, más ez a világ, mint volt évtizedekkel ezelőtt. Más az értékrend, az idő fogalma. Egy viszont sohasem változik, nem változhat meg! Az ember alkotni született. A igaz művészet diadal az idő felett. Túlél minket, üzen a minket követőknek, irányt mutat, ahogy Józsi Sándor is a maga természetes-ségével, a világra, az emberek felé nyitott alkotásaival.

fényesi Tóth János
 Fotó: Gaál Györgyi

AZ ÖTÖDIK SZENTSÉG

2013. szeptember 7-én, Kisboldogasszony ünnepe előtt egy nappal, hosszú évek óta először hangzott el az „Urnk, Istenünk dicsőséggel és tisztességgel koszorúzd meg őket” mondat a hódmezővásárhelyi ortodox templomban Kerekes Anasztázia és Sebők Viktor házasságkötése alkalmából. Legutóbb 2009-ben, azt megelőzően 1989-ben került sor ortodox esküvőre a város központjában, a 2012-re megújult épületben pedig ez volt az első esküvői liturgia, melyet Káplán Pál és Milicsity Szvetomir atyák celebráltak magyar, valamint szerb nyelven.

A házasság definíciója Modestinus szerint „nuptiae sunt coniunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio”, azaz „a házasság a férfi és nő kapcsolata, egész életre szóló sorsközösség, isteni és emberi jog szerinti közösség”.

A kereszténység és a Római Birodalom története számos ponton kapcsolódott össze. A házassági kötelékre és a családi jogra vonatkozó, máig hatással bíró passzusokat a Kr.e. 18-ban hozott Lex Iulia de maritandis ordinibus-ban, valamint a Kr.u. 9-ben hozott Lex Papia Poppaea-ban rögzítették. Constantinus, az első keresztény császár a Kr.u. 4. században ezeket a törvényeket hatályon kívül helyezte. A kánoni házasságot, mint a matrimonium legitimum egyedüli formáját azonban csak a iustinianusi kodifikáció után évszázadokkal fogadták el. A bizánci kánonjog átvette a római jogból a felek szabad megegyezésének elvét, azonban a keresztény házasságot olyan szerződésnek tartotta, amelyet egyoldalúan vagy közös megegyezéssel sem lehet felbontani. Ennek alapja az a kánonjogi tétel, miszerint a házasság a katolikus és az ortodox egyházakban az úgynevezett ötödik szentség, amely egy férfi és egy nő életközösségét szenteli meg. A házasság szentségét a II. Lateráni Zsinaton (1139), a II. Lyoni Zsinaton (1274) és a Firenzei Zsinaton (1439–1942) is dogmaként hirdették, ezt a Concilium Tridentinum (1545–1563) ismét megerősítette.

Az ortodox egyházak szertartásai a konstantinápolyi liturgián alapulnak, melynek fontos ismérve, hogy nem alkalmaznak hangszeres zenét, és az istentiszteletekben is megjelennek archaikus nyelvi elemek.

AZ ORTODOX ESKÜVŐ

Az első évszázadokban nem volt külön esküvői szertartás a keleti egyházban. A házasság szentségére később kialakuló liturgia mintája a keresztelés és bérmálás szentsége lett.

Hazánkban a korábbi századokban az ortodox egyházak a nemzeti identitás megőrzésében is jelentős szerepet játszottak, ezért nem kötöttek házasságot más keresztény egyházak tagjaival. A keleti egyházaknál ma már megengedett, hogy az egyik fél más keresztény vallású legyen, ahogy az eljegyzések, a házassági szándék rögzítését szolgáló kihirdetési jegyzőkönyvek vezetésének szokása is kivészett a gyakorlatból. A szertartásra is elegendő pár hónappal a kitűzött nap előtt jelentkezni.

A fiatal párnak jegyesoktatáson kell részt vennie, melyen már a házasságkötésre történő felkészülés zajlik. A bizánci liturgián alapuló ortodoxia – eltérően más vallásoktól – nem akar mindent racionalizálni, megmagyarázni. Ez jellemzi a házasság liturgiáját is. A házasságkötéskor a papi áldás hozza létre a szentséget. A szertartás alatt mindvégig ének, illetve kórus szól, próza nincsen. A liturgia az eljegyzési szertartással kezdődik, amikor a pap megáldja a gyűrűket, a Szentháromságot szimbolizálva háromszor kicseréli azokat. A pap az ellenkező „nem szerint” helyezi a gyűrűket az ifjú pár jobb kezének gyűrűsujjára. Végül a násznagy húzza fel a megfelelő gyűrűket ezzel is szimbolizálva, hogy azok a hűséget és a kör végtelenségét jelképezik. A pap hagyományos módon mindkét felet megkérdezi szándékáról. Ezután a jegyespár fejére koronát helyez, és háromszor megismétli az áldás szövegét: „Urnk, Istenünk dicsőséggel és tisztességgel koszorúzd meg őket”. Ekkor mindketten keresztet vetnek. A templom belsejének háromszori körbejárása az ortodox egyház öröklétét emeli ki a Szentháromság nevében.

Az ortodox liturgiában fontos szerepet tölt be a gyermetya, amely a tisztaság és az ártatlanság jelképe. Az esküvői koronapár a vértanúságra, a házasságon belüli áldozatvállalásra utal. Az ortodoxiában a házasságkötés nem tartalmaz fogadalmat, vagy esküt. A fiatal pár „eskütétele” a jobb kezüket és a vállukat összekötő, az örök együvé tartozást, a szeretet és egymás segítségét szimbolizáló vászon (csipke) jelképezi. A házasság szentsége az emberi szeretet „megkeresztelése és megerősítése”

Istenben Jézus Krisztus által, a Szentlelken keresztül.

A férfi és a nő közötti kötelék a történelemben minden nép kultúrájában mindig is jelen volt valamilyen formában. Elég csak az Ószövetségben „berit”-ként említett „szövetségre” gondolnunk. A házasság szentsége olyan tartós és erős emberi köteléket teremtett, amely a családot társadalmunk alapvető pillérévé tette, hiszen az emberi közösségtudatot és az egymás iránti emberi felelősségvállalást elsősorban a házasság szentségén alapuló családban sajátítjuk el.

Csányi Viktor

KEREKES ANASZTÁZIA ÉS SEBŐK VIKTOR HÁZASSÁGKÖTÉSE

AZ ÖRÖKSÉG

„A fa a legbensőségebb kapcsolatunk a természettel.”

George Nakashima

Bozó Tiborral a Királysék Utcai Olvasókörben beszélgettünk, mely Vásárhely egyik lehangulatosabb városrészén található. Az idősek csak úgy mondják: ez itt a sutu.

Bozó Tibor 1967-ben született, aki fába faragja érzéseit...

„Nagyapám izig-vérig parasztember volt, amit csak lehetett, mindent maga csinált, a löcsös kocsitól a kosárig... Faragott, díszítette az öt körülvevő tárgyakat. Maga faragta citerával muzsikált a bálókban. Talán tőle van ez az örökség. Az eredeti szakmám erdész. A természethez, fához való viszonyom is meghatározó.”

Alkotásainak témája az ember és természet, a magyar történelem kiemelkedő személyiségei...

A régi, tradicionális motívumok, elemek közel állnak hozzám. Megpróbálom a témát és az anyagot, a fát összhangba hozni.

Legkedvesebb fáim az éger és a tölgy. Az éger se nem puha, se nem kemény fa. Faragás szempontjából könnyű vele bánni. Az apró, finom mintákhoz tökéletes alap. A tölgy rusztikus, kemény. Bár azzal meg kell küszködni, de nagyobb ábrázolást abból szeretek készíteni, mert szépen kiadja a mintát, méltósága van. Bármilyen fából lehet faragani. A fában rejlik, hogy hova, mit készítsünk belőle.

Mi készítette faragására?

Sokáig szunnyadt bennem ez az örökség. 2009-ben elpusztult a vadászkutya, s annak emlékére faragtam egy kopjafát. Egyre többször faragtam, mely által folyamatosan csiszolódtam s csiszolódik ma is a technikám. Késsel és vésővel vegyesen dolgozom. Attól függ, hogy mit faragok.

A Szent Hubertusz emléktábla című alkotása a mindszenti római katolikus templomban található. Hogyan keletkezett?

Egyszer találtam egy darab cserfát. Magam elé tettem, s hosszú hetekig ott volt előttem. Egyszer csak elkezdtem rajzolgatni rajta, s lassacskán összeállt a kompozíció: Szent Hubertusz oltárként készítettem.

E kettő méter magas cserpallóba faragva az erdőkben fellelhető hasznos és káros dúvadak képét formáltam meg.

A saját otthonomba, a saját örömömre szántam. A feleségem azt mondta, ez szerinte komolyabb munka, minthogy a saját előszobánkban kellene tartani. Elment a punkhoz, s felajánlotta a faragványomat.

A plébános úr meglátogatott és megnézte a munkámat, kinek javaslatára *Szent Hubertusz emléktábla* lett a neve, és befogadta a templomba. Amikor elkészültem vele, 2011 októberében az elhunyt mindszenti vadászok emlékére tartott mise keretén belül felszentelte és ott is maradt a templomban. Október első hetének végén, a vadászokra való emlékezés alkalmából ezt az „emléktáblát” előre viszik az oltárhoz, s így celebrálja a plébános úr az ünnepi misét.

Az ünnepséget követően az alkotás visszakerül a templom belső bejáratához. Amikor misére megyek, mindig odaülök mellé, s nagyon jó érzéssel tölt el, amit szóban nehéz kifejezni, egyfajta lelki harmónia.

Ez év tavaszán pedig a feleségem titokban benevezett a Vadászati Kulturális Egyesület pályázatára.

Neki köszönhetően most a Keszthelyi Vadász Múzeumban látható a *Szent Hubertusz emléktábla és a Szent Hubertusz legenda* című alkotásom.

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy neves művészek alkotásai között az én művemet is alkalmasnak vélték bemutatni egy ilyen reprezentatív, nemzetközi kiállításon, melynek célja a kultúrtörténet vadászattal, természettel kapcsolatos világi, kulturális vagy szakrális történéseinek megőrkítése.

Legtöbb alkotásán megjelenik a magyar történelem vagy a hagyományos régi magyar mintavilág valamely eleme...

Mindig érdekelt és szerettem a történelmet, különösen a magyar történelmet. A magyar szimbólumok nagyon gazdagok. Gondoljunk csak egy családfa-ábrázolásra, egy kopjafára, melyből egy ember, egy család életét is kiolvashatjuk. Ezek a motívumok évszázadok óta, egyik generációról a másikra öröklődnek. A kopjafaelemeket kiegészítheti egy életfa ábrázolás, hiszen egymásba fonódik a két emberi sors és egy újat hoznak létre. Úgy gondolom, mértékkel, de amit enged, rá kell rakni a fára, hogy a legteljesebben mondjon el egy történetet, egy sorsot. (Ez látható a 23. oldalon.) Főként a székyeknél honos a kopjafaállítás, de más vidékeken is elterjedt. Még nálunk, az alföldön is. Vásárhelyen, a régi temetőben is volt kopjafaállítás, melyet Plohn József fotográfusnak még az utolsó pillanatokban sikerült megőrkítenie. Napjainkban ismét elterjedőben van a kopjafaállítás, különösen azon családoknál, akik székyel gyökerekkel rendelkeznek, de más, magyar érzületű családok is szívesen választják. Nagy élmény a temetőket, közterületeket járva „olvasni” a kopjafákról, melyek „szépélménnyel” is megajándékozzák az embert.

Az alkotásai Önről is vallanak...

Valóban így van. Ha figyelmesen szemügyre vesszünk egy darab fát, megláthatunk benne olyan dolgokat, melyek üzennek nekünk, s csak kicsit kell segíteni, hogy világra hozzuk a művet. Nagyon igaz, hogy a fa végigkíséri az ember életét születésétől, haláláig.

Találtam olyan fadarabot, melyhez alig kellett hozzányúltni. A *Női simogatások* egy darab fából készült, melyet egy háromfelé ágazó galagonyatörzs ihletett. Az emberi érintést, az életen át kísérő legfontosabb, legmegindítóbb pillanatokot ábrázolja, melynek mozgatója a szeretet.

Az első a születéshez kötődik, amint az anyai kéz az újszülött gyermekét simogatja.

A második a hitves keze, aki a férje arcát simítja meg. Férfi és nő, akik közös életük során, ketten alkotnak egyet.

A harmadik, amikor a férj halálakor – búcsúzóul – a feleség keze szeretetteljesen megérinti... Az érintés életünk egyik legmeghatározóbb mozzanata.

Milyen tervei vannak?

Van egy készülő alkotásom – Szent István királyunk felajánlja a magyarok koronáját Szűz Mária irtalmába –, melyet szeretnék befejezni.

Utána az Árpád-házi szenteket tervezem megfaragni.

Az utóbbi néhány évtizedben egyre jobban foglalkoztat a magyar hagyományok, a magyarság múltja, életben tartása, a régmúlt tisztelete. Az ehhez kapcsolódó történetek bennem vannak, s szeretném azokat megjeleníteni.

Ha úgy alakulna, ide, a Királysék Utcai Olvasókör szépen gondozott kertjébe is szívesen készítenék egy kopjafát...

Benák Katalin

**BOZÓ TIBOR ÉS ALKOTÁSA
A KESZTHELYI VADÁSZ MÚZEUMBAN**

GÁRDONYI GÉZA

GÁRDONYI GÉZA ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA Születésének 150. évfordulója tiszteletére

Dobronyban házasodik össze Csányi Mária Magdolnával. A falu népét nagyon szereti, gyógynövény-gyűjtésre és használatra, selyemhernyó tenyésztésre biztatja őket. Több gyermekük is születik, de nem tudnak harmonikusan élni. Évekig tart válásuk, ami az író érzelmi életén is nyomot hagy.

Gárdonyiban keresztelték, írói névként már korán a Gárdonyi Géza nevet használja. Házaságkötésekor 1885-ben Győrbe kerül, ahol a *Hazánk* című újság munkatársa lesz. Ekkor szerkeszti a *Tanítóbarát* című folyóiratot, mely a tanítók kedvenc lapja lesz. Most nem újságcikkeket ír a falusi tanítókról, hanem szépirodalmi igényű műveket. A kilencvenes években született *A lámpás* című kisregénye. (Azóta is a közvélemény a falusi tanítót „lámpásnak” nevezi.) Így fogalmazott: „A lámpás én vagyok. Világítok a sötétben. Utat mutatok. Nálam nélkülük vak a látó is. Hát még, ha a kormány nem sajnálná tőlem az olajat!...”

A győri évek után Szegedre kerül egy jobb élet reményében. Sokféleleképpen kereste a kiutat a nyomorúság verméből. Olyan múltat hozott magával, amiről a Gárdonyi életrajzok nem tudnak. Volt abban vicclap, öröknaptár, néptanítók naptára, száz novella két kötetben, tanulmány a selyembogár tenyésztéséről, a sakkjátszásról, a meggyfanemesítésről, még kántorversek is. De még annál rosszabb műfaj is volt, egy ponyvafüzet: a *Szerellem titkai*. A Tisza-parti városban a jó hírű *Szegedi Napló* munkatársa 1888-1891-ig, az itt tapasztalt magas színvonal jótékonyan hatott Gárdonyira.

1891-ben Budapestre költözik. Az íróbarát Bródy Sándor egyengeti útját a *Magyar Hírlap*nál. Itt dolgozott Jókai, Mikszáth, Bródy Sándor is. Feladata az országgyűlési tudósítások, de ezt terhes robotként éli meg. 1897-ben Egerbe költözik. Egy kis hegytetői ház, maga tervezte, bibliotékája, üvegtetős, ablaktalan, papírfüstös. A maga választotta remeteség nem tett jót írói fejlődésének, elszigeteltsége megfosztotta íróbaráitól, az emberek társaságától. Csak a természet közelében érezte jól magát. Számára mindig idegen maradt a „kövi világ.” Nagyon szerette a természetet, állatokat, növényeket, számtalan történetet sorolhatnék, köztük *A tulipán* című novellát. Hitte, hogy minden élőlény lélekkel rendelkezik. Megható írása a *Micó*. A háziállatok regényeiben is előfordulnak. Gárdonyi nem hitt a tételes vallások hitelveiben, a természettudomány világmagyarázó képleteiben, de minden élőlény életöztönét, vágyát és jogát azonban olyan áhitattal vette körül, hogy okkal formálhatnánk meg a „biopiétás” kifejezést, amely az életáhitatnak, a természetimádatnak felel meg. *Csak már Pesta jönné* című novellája a tiszta, egyszerű érzéseket magasztalja. A *Festő a falun*-ban egy anya elhunyt kislányát festeti meg – sikerrel. A falusi közösség bensőséges, meleg légköre adja az írások erejét. Gárdonyi Géza színműveket is írt, lelkesen ünnepelték a Nemzeti Színházban *A bor* című népszínművét.

Mindig foglalkoztatta a történelem. Egri lakása, a történelmi környezet, a hagyományok mind arra készítették, hogy az egri hősök történetét Bornemisza Gergely életútján keresztül írja meg. Mint egy lámpás: bevilágít az elmúlt századok érdekes sötétségébe, ragaszkodik a történelmi igazsághoz. Sok forrás, elmélyült kutatás alapozza meg a mű történelmi hitelességét. Könyvek, levelezések, hadtörténeti munkák; megfigyelések: öltözködés, szokások, szertartások; törökországi utazás. Az *Egri csillagok* eszméisege sok tekintetben 1848 dicsőségéből táplálkozik. A regény cselekménye 1533-ban indul és 1552-ben fejeződik be. Az író a húszévnnyi időt mesteri kézzel rövidíti le. Egyik forrása Tinódi Lantos Sebestyén krónikás éneke. Az egri vitézek törökökkel vívott harcai során sok egyéni sorsot, emberi karaktert ismerünk meg. Az *Egri csillagok* nemcsak az ifjúság körében lett népszerű, nagyszerű, izgalmas cselekménye, kiváló jellemei, magasrendű eszméisege miatt a felnőttek is szívesen veszik kezükbe a regényt. Gárdonyi a legjobbnak az *Egri csillagokat*, a legszebbnek az *Isten rabjait*, a legkedvesebbnek *A láthatatlan ember* című regényét tartotta. „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arc nem ő. Ő az arc mögött van. Láthatatlan.”

1900-ban személyesen részt vett Munkácsy Mihály temetésén. Ez adta az inspirációt Attila fejedelem temetési körülményeinek megteremtéséhez. Az *Isten rabjai* című új történelmi regénye 1908-ban jelent meg, amely Magyarország középkori világát idézi, és egyben zárköve is Gárdonyi legérdekesebb, legtermékenyebb időszakának. 1898-tól a Petőfi Társaság, 1910-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Egerben utcát neveztek el róla. Egy mély emberi kapcsolat egy egri asszonnyal sokat segít az írónak. Ekkor írja *Az öreg tekintetes* (1905), a *Szunyoghly miatyánkja* (1916), az *Ida regénye* című műveket.

Soha nem volt elégedett magával, sorsával. Legtitkosabb gondolatait a *Titkos napló*-ba rejtette. (Megfejtése Gyürk Ottó és Gilicze Gábor nevéhez fűződik.) A pont-vonal-körív elemek és a dőlésirány megváltoztatásának kombinációja alkotta e különös titkot. „Aki visszavonultan él, nagyobb világokat fedez fel, mint aki utazik. Csatakat él át, s földrengéseket, s egy-egy történelmet, amely a lélek világtörténelme.” – írja Gárdonyi önigazolói szándékkal. 1922-ben halt meg Egerben. A város – végakarata ellenére – nagy pompával temetteti el. Sírja az egri várban van, amely méltó emlékhelye a nagy írónak.

Gyulafalviné Koncz Márta

Már tizenéves koromban megszerettem a regény- és drámaíró Gárdonyit, majd később felfedeztem az egyszerű szépségű, bensőséges hangulatú, mindmáig frissnek ható verseket író költőt is. Ki volt ő? 1863. augusztus 3-án született Agárdon, Ziegler Sándor és Nagy Teréz gyermekeként. Apja gépészi végzettségű, ezermester tehetségű nyughatatlan ember volt. A családi legenda szerint még Petőfivel is találkozott. 1879-ig, apja haláláig, tizenkét helyen laktak. Ez a vándorlás nem tett jót a gyermek iskoláztatásának. 1874-ben a sárospataki kollégiumba íratják szülei. Innen hamarosan Pestre, a Kálvin téri gimnáziumba kerül. 1878 őszétől az egri tanítóképzőbe jár. Apja halála után nyomorúsággal kell megküzdenie, de már sokat olvas, az egri újságokba néha megjelenik egy-egy írása is.

Benjamin Franklin élete nagy hatással van rá, világhírű akar lenni. Tizenhárom pontban foglalja össze egy feltörekvő fiatalember tulajdonságait: mértékletesség, hallgatóság, rend, határozottság, megelőgedés, szorgalom, őszinteség, igazságosság, jámborság, tisztaság, nyugodtság, szemérmesség, alázatosság. Gárdonyi életének és munkásságának ismeretében mondhatjuk: komolyan vette ezek betartását. Tizennyolc éves, amikor befejezi a tanítóképzőt. A Somogy megyei Karádon kezdi pályáját, rendkívüli szegénységben. Néha meghívják a szülők disznótoros vacsorára, vagy küldenek neki valami apróságot, de a község elöljárósága még törött ablakát sem hajlandó megjavíttatni. Olyan szegény, hogy a lakodalmi meghívásnak sem tud eleget tenni, mert nincs odaillő ruhája.

Gárdonyi keserűen támadja a kormányzatot: „Nem jó tanács kell nekünk, ismerjük mi ezeket a dolgokat régen, hanem méltányos fizetésreformáció, helyes nyugdíjtörvény, bajaink orvoslása.” Másutt: „Hazánkban a legnagyobb távolság a néptanítóság és a közoktatási minisztérium között van.” A következő évben még Devecserben tanítókodik, írogat, majd Sárváron tanít, de ellenzéki magatartása miatt innen is mennie kell!

Legenda, hogy a császári és királyi himnusz után tanítványaival rögtön a *Jaj, de huncut a német* kezdetű csúfolódó nótát énekelték.

MÚLÓ ÉS ÖRÖK

WEÖRES SÁNDOR EMLÉKÉRE

A százéves költő, akit most ünneplünk, akiről szólni szeretnék, mindentudó és mindent látó. Papírra varázsolta a világirodalom színeit, lépdelve könnyedén évszázadokon át, mint énekes madár a fák hegyén.

Weöres Sándor nem szűnő kíváncsisággal csüggött a világ dolgain, a hétköznapi kis csodákon. Minden érdekelte, ami régi, és ami új. Szívében megfértek a „magyar” versek, visnu isten legendás híru papjának, Dzsajadévának pásztoréneke, vagy Henri Michaux-nak dadaista sorai...

„Szekfűvirágleheletzuhatagos-
örömillatu délővi szélben,

fülemüleszavú kusza méhzizegésű
lugas susogó sűrűjében”

Micsoda szóörvényes mondatok!
Ki tudná utánozni? Megközelíteni? Ész
fiatalkori remeklését:

„Éj-mélyből fölzengő
Csing-ling-ling – száncsengő.
Száncsengő –csing-ling-ling -
Tél öblén halkán ring.”

Hallgatom a muzsikáló versszakokat, és egyszeriben fölzeng – 30 év távolából – egy csapat gyerek: tökmag emberkék mondják a tündér verseket, fűjják teli torokból, és arcuk kitzesedik. Csupa vidámság mindenki, majd felroppennek a közös boldogságtól. De hol a költő? Hová lett a kedves vendég a könyvtárból? Nem tűnt el, csak leheveredett a földre, ott ül közöttük, mint egy fiúcska.

Weöres Sándor 1913. június 22-én született. Apja földbirtokos katonatiszt volt, édesanyja művelt polgárcsaládból származott.

A költő Csöngén élt sokáig, a Nyugat-Dunántúl szívében, a lágýredőjű kemenesi dombok árnyékában fekvő kis evangélikus faluban. 1947-ben Pestre költözött; 1948-ban feleségül vette Károlyi Amyt.

Ennyi a szűk életrajz. A többi egy tudatosan épített költői pálya. Munka, és munka. Fáradhatatlanul. Az éjszaka csillag-csendjében.

Visszapergetem az időt. Mi lehetett a legfontosabb? A felfedezés pillanata: 1929. április 14-én Bónyi Adorján, mint csodagyereket bemutatta Weöres Sándort a *Pesti Hírlapban*. És a folytatás: Babits és Kosztolányi egyengette az ifjú költő útját, biztató leveleik, szívmeleg soraik, mint fehér kenyér, olyan lehetett.

(1928 őszén négy versét közölte a *Nyugat*.) Kodály Zoltán olvasta az *Öregek* című költeményét, ami egyik legszebb kórusművének lett az ihletője. (1934-ben el is látogatott Csöngére, hogy meghallgassa az ottani népdalokat, és új feladatokra biztassa a diáksapkás fiatalembert.) Azután megállíthatatlan, termékeny évek jöttek.

Kevés szó esik egy tüneményes, csupa-szeretet nőről: é d e s a n y j á r ó l. „*Anyám négy nyelven olvasott és beszélt – nyilatkozta egy kései riportjában. – Örült, hogy bennem is van kulturális érdeklődés. Anyámtól már hat-hét éves koromban olyan olvasmányokat kaptam, mint Shakespeare, Goethe, Madách, Csokonai...*”

Mesterek, barátok – mindegyik fontos, kísérik a költőt évtizedeken át: Füst Milán, Fülep Lajos zengővárkonyi tudós lelkész, Várkonyi Nándor könyvtáros az atyai barát, Hamvas Béla a kivételes kovász, apavallás, a megpróbáltatások idején. (Weöres 1957-től 1964-ig hallgatásra volt ítélve. Nehezen tudta megjelentetni írásait, egyetlen jövedelme a műfordítás volt.)

Milyen ez a költészet. Minden tökéletes, és muzsikál, föltámad az ősvilág, a mitikus asszír és ógörög hétköznapi. „Szerepjátszó készségének és stílusvirtuozitásának remeklése a *Psyché* című versregénye” – köszöntötte megjelenésekor Kenyeres Zoltán. A másfélszáz évvel korábbi időbe képzelt költőnőnek, Lónyai Erzsébetnek korán kilobbant élete elevenedik meg az archaikus nyelven írt versekben, levéltöredékekben.

Weöres Sándor műfordítóként is kivételesen alkotott: görög, latin, angol, francia, kínai, olasz, orosz, ukrán klasszikus művek tolmácsolásával a legjobbakkal emelkedett. Színdarabjai különös vállalkozások, nem érik el magas költői szintjét. Egyelőre holt szerző a drámaírók társaságában. A *Holdbéli csónakos* pécsi (ős)beutatójára negyven évet kellett várni. Mesejátékaiban, oratóriumaiban, színdarabjaiban az ember és hatalom viszonyát vizsgálta, a nagyobb változások problémáit.

Végül szólnom kell Weöres Sándor hitéről. Hiszen a legtöbbet erről kérdezték, provokálták, és ő szokásához híven, mindig kedvesen válaszolt. Pontosan és ércebe vésvé. Istene, kedves csöngői temploma, távol-keleti kolostorai, pagodái, imádkozó szerzetesei, mind ott rejtőznek verseiben. Ő maga sokat sétált a Vár ódon szép házai közt, hallgatta a Budavári evangélikus templom mély csendjét és vasárnapi orgonahangversenyét. Gondolatai közül sokat leírt, egyet idézek is: „Számomra csak egy ember létezik: Jézus. Jézus létezik, és ő létezik mindazokban, akik benne és általa vannak. Azért írok, mert jobban, pontosabban ki akarom fejezni az azonosságot Jézussal, bennem és másokban. Fűtyülök rá, hogy hányan olvassák, vagy hányan nem olvassák a verseimet. Egyetlen célom: egy fokkal közelebb hozni a jóakarátú, érzékeny olvasót ehhez az azonossághoz.”

Fenyvesi Félix Lajos

WEÖRES SÁNDOR KÖZTÉRI SZOBRA — VERES GÁBOR ALKOTÁSA

TALÁLKOZÓ AZ ALMA MATERBEN

Kedves vendégeink! Kedves diáktársak!

OSVÁTH BÉLA
A DOMBORMŰ VÍGH LÁSZLÓ ALKOTÁSA.

„Idén is, mint minden esztendőben különleges alkalomnak adtak helyet a Bethlen Gábor Református Gimnázium évszázados falai. Júniusban 60. éves érettségi találkozójukat ünnepelték az 1953-ban végzett 4. reál osztály öreg diákjai egyre „fogycsoport” létszámmal, de lelkesen, felidézve a hat évtized előtti diákévek legemlékezetesebb pillanatait. A rendhagyó osztálytalálkozó - amikor az egykori tanteremben osztályfőnöki órával kezdődött az ünnepség - most elmaradt, mert valamennyi tanárunk már el távozott.

Megemlékeztek azonban kitűnő tanár-ikról, kik személyes példaadásukkal becsületre, emberségre nevelték tanítványaikat. Kik olyan ismeretanyaggal vértették fel diákjaikat, mellyel az élet minden területén megállták helyüket. Kikerültek az alma materből országosan ismert egyetemi tanárok, művészek, sportolók, sőt nemzetközileg elismert tudósok is, mint

Hadas János, Gyulai József, Benyhe János és még sorolhatnánk.

A találkozó kiemelkedő mozzanata osztályfőnökük, Osváth Béla domborművének elhelyezése a gimnázium „panteonjában.” Az ünnepségen jelen voltak az Osváth- fiúk is, Béla felnőtt gyermekei. A Bethlen diákjai szavalatokkal, énekszámokkal emelték az ünnepség fényét.

Maróti Mariann tanárnő felolvasta a Nemzeti Színház vezetőinek Osváth Béla dramaturgiai tevékenységét méltató levelét, melyet megosztunk a kedves olvasóval.

Köntös István, az osztály egykori diákja, ünnepi beszédében kiemelte Osváth Béla szinte egyedülálló színháztörténeti munkásságát, tanítási óráinak élménygazdagságát, a tanulók iránti közvetlenségét.

Az ünnepségen megjelent szépszájú közönséget végül baráti beszélgetésen látták vendégül az öreg diákok az iskola könyvtárában...”

dr. Kádár Péter igazgató

Emlékezni jöttünk és emléket állítunk annak a nem mindennapi képességekkel bíró embernek, Osváth Bélának, aki közel hét évtizeddel ezelőtt, alig 19 évesen „kultúrforradalmat” csinált ebben a városban. Tette ezt abban az időben, 1945-ben, amikor a háború után romokban hevert az ország, anyagi támogatást nem remélhetett a várostól, mert azt a háború okozta pusztítás, a helyreállítás emésztette fel.

Osváth Béla személyében volt ebben a városban egy okos, művelt, nagyképűség nélküli, kedves, könnyed és vidám a bohémkedés álarca nélküli ember, aki tudott lelkesedni, küzdeni, mozgatni, tenni.

Diákkori barátja, Bessenyei Ferenc így jellemezte: „Tanítási szellem lobogott benne: reneszánsz szellemű fiú volt.” Zentai tanár úr, a gimnázium egykori nagyformátumú tanárainak egyike így emlékezett Bélára: „Gyorsbeszédű, élénk észjárású. Hunyorgott és volt benne valami lázas feszültségállapot. Az volt egyik alapvető jellemvonása, hogy neki mindig kellett valamit csinálni.” Diákként rengeteget olvasott, tárgyi tudása felért a művelt felnőttkével.

Színházi szervező munkája során lehetetlent nem ismert. A szinte megoldhatatlannak látszó kérésekre is a csaknem szállóigévé lett „mögölössz” volt a válasza. Óriási erőfeszítéseket tett, hogy városának, melyet élete végéig nagyon szeretett, önálló színháza legyen.

Hadd tegyek említést egy személyes élményemről, mely az Osváth-színházhoz kapcsolódik: Tizenegy éves gyerekként sok előadást megtekinthettem a Nyári Színkörben a szomszéd néni jóvoltából, aki jegyszédőként dolgozott a színházban és belépőjegy nélkül tudott bevinni engem az előadásokra. Felejthetetlen élményem a „Légy jó mindhalálig” Gobbi Hilda főszeplésével, aki a darabban Nyilas Misit alakította. Bánffy Fricivel, a bonvivánnal egy házban laktunk és gyönyörködhettem remek énekhangjában, amikor otthon „beénekelte magát” a zenés darabok előtt.

1946 tavaszán megszületik a hivatalos döntés Osváth Béla színházigazgatóvá választásáról. Sem ekkor, sem később nem volt benne semmilyen öncélú magamutogatás. Ismert tény, hogy a színház fennmaradása anyagi okok miatt vált lehetetlenné.

Lezárult Osváth Béla életének az a szakasza, amely alatt nagyrészt valóra válthatta - ha rövid időre is - oly régóta dédelgetett vágyait.

Később, amikor Pestre került és a Nemzeti Színház dramaturgja lett, ritkán összefutott az ugyancsak Pesten élő Szabó Magda írónővel, kinek szintén szoros kötődése volt Vásárhelyhez. Ő így emlékezik: „Szegény Osváth Béla, a dramaturg, ha összetalálkoztunk, mindjárt rohantunk kávét inni, hogy okunk legyen emlékező negyedórát tartani a városról, Hódmezővásárhelyről.”

Életének majd egyharmadát a gimnáziumunkban töltötte el. Nyolc évet mint diák, négyet mint tanár. Az 1951-es tanévben óraadó tanári állást vállalt a Bethlenben és lett osztályfőnöke 1952-ben osztályunknak, a 3. reálnak. Irodalmat tanított, olyan magas fokon, mint korábban a legnagyobbak, hogy csak Láng István tanár úr személyét említsem. A korábbi nagytekintélyű tanárok mellett őt is nagyon hamar megkedveltük. Elbűvölt bennünket hatalmas tárgyi tudása és maga a módszer, ahogyan azt átadta. Óráit nem a katedréről vezette, hanem szinte „testközelből”, valamelyik tanulói pad írólapján ülve, olyan szuggesztíven adta elő az anyagot, hogy azon tanulók figyelme is rásegeződött, akik kevésbé érdeklődtek az irodalom iránt. Óráinak legfőbb szempontja az irodalmi művek mondanivalójának kibontása, megértése, beágyazva az adott történelmi

kor egészébe. Óráin nem volt vázlatkészítés, helyette rákényszerültünk a gyors jegyzetelésre. Minden nagyobb témakör befejezése dolgozatírással zárult. Az adott témát gyengén kifejtő dolgozatokat gyakran nem értékelte, a kiemelkedőket megfelelő indoklás mellett példaként állította az osztály elé. További sajátos tanítási módszere volt, hogy az órák nem felettéssel kezdődtek. Rendkívül éles megfigyelőképessége folytán meg tudta jegyezni, akár hetekre visszamenőleg, valamennyi tanuló aktivitását az órákon, és havonta egy-két alkalommal írt be érdemjegyet az osztálynaplóba.

AZ OSVÁTH-DOMBORMŰ AVATÁSA 2013-BAN

Sokszor a nyelvtani óraszámok rovására adott elő olyan irodalmi anyagokat, melyek nem tartoztak szorosan a tantervbe. Emlékezetem szerint magas óraszámban dolgoztuk fel Balzac: *Elvesztett illúziók* című regényét, melyet a tőle megszokott vehemenciával adott elő: A regény főhősei, a két testvér Lucien és Dávid, különböző utakon akarnak kitörni a megszokott környezetükből, de mindketten hiszékenyek, álmodozók és ez okozza vesztüket. A végső konklúzió: aki ki akar emelkedni korábbi környezetéből, annak küzdenie kell és nem szabad meghátrálni semmi nehézségtől. Ezt tekinthetjük akár Osváth Béla életfilozófiájának is.

A tanítás mellett a tanár úr szinte minden sporttal kapcsolatban állt, de főként a labdarúgás érdekelte. Az iskolabajnokságokon együtt focizott velünk. Igazolt játékos volt a Hódmezővásárhelyi Torna- és Vívóegyletnek centerhalf felállásban. Örömmel mesélte, ha időnként rúgott egy nagy „sufnit”. Később a Székkutasi Gyapot SE-ben is játszott és benne volt minden csínytevésben. Játékosársai szerették sportszerűsége és fanyar humora miatt.

Nagy hozzáértéssel és fáradságot nem ismervé rendezte színpadra Shakespeare *Vízkeresztyét* az 1952-es diákbálla. Az előadásról rádiófelvétel is készült és külföldi újságírók is jelen voltak, akiknek Maczkó László nyelvtanár több nyelven tolmácsolott.

Osztályunk diákbálgáján, 1953-ban, a BGG 230 éves jubileuma lakalmából a *Csongor és Tündét* vitte színpadra nagy sikerrel. Az előadást követő bálon a Magyar Rádió Táncczenekara szolgáltatta a zenét.

1953 nyarán a sztálinvárosi (ma Dunaújváros) építőtáborban töltöttünk néhány hetet osztályfőnökünkkel. A munkavégzés vidáman, jó hangulatban zajlott Osváth tanár úrnak köszönhetően. A móka és a kacagás elengedhetetlen „kelléke” volt az építőtábori munkának. A tanár-diák kapcsolat rendkívül oldott, közvetlen volt itt is, akár a tanítási órákon.

Befejezésül hadd idézzem Illés Jenő a BGG 250 éves évfordulójára rendezett ünnepi esten elhangzott beszédének záró gondolatát Osváth Béláról: „Ott él Ő minden gondolatban, az Ő szelleme ott munkál minden olyan emberben, aki formálni tudja egy város, egy közösség, egy ország szellemét, kultúráját, életét.”

Az Osváth-dombormű elkészítését adományával támogatta: Ambrus János, Ankner Mihály, Balázs Imre, Bánfi Ferenc, Bekéné Albert Lidia, Bereczki András, Bus Miklós, dr. Csaba József, dr. Csehó József, dr. Hadas János, dr. Márton Bálint, dr. Tóth János, Farsang János, Földi Pál, Köntös István, Kulcsár István, Molnár Imre, Mórítz Miklós, Nagyvillés Mihály, Szabó István, Varga János.

Köntös István
fotó: Ambrus János

Osváth Béla emlékére laudáció

A színházban az előadás végén kinek is tapsolunk? Tapsolunk a csodálatos színésznek, a szép jelmeznek, az impozáns díszletnek; tapsolunk a varázslat látható „kellékeinek”, de vajon tapsolunk-e az előadás, a közös játék láthatatlan szereplőinek, azoknak a szorgos-munkás létrehozóknak, akik nélkül nincs színház? Az öltöztető, a fodrász, a kellékes, a díszítőmunkás, a világosító, a hangosító, az ügyelő, a sűgő mind-mind azért dolgozik, hogy az esti élmény valóban varázslatos legyen. De ez a sor még mindig nem teljes, mert azt a megszállott munkást – aki a színházrendezővel együtt barátként és segítőtársként eltervezi és megálmodja, hogy a színház milyen gondolatokat, milyen világokat tárjon fel, milyen tükröt tartson kortárs nézőinek – nemigen ismeri a nagyrődemű. A dramaturg tevékenysége végképp láthatatlan.

A szellem emberének a színházban mindig is makacsnak és türelmetlenül elkötelezettnek kell lennie a magyar nyelv gazdag művelése, új magyar drámák megszületése, új gondolatok színpadra állítása mellett. Az igényes műsorpolitika kialakítása kitaró és bátor, igazságát erősen képviselni tudó, széles látókörű tanárt kíván, aki egész népét szándékozik és "nem középiskolás fokon" tanítani.

Osváth Béla tanár úr ilyen ember lehetett, aki szinte a semmiből teremtett színházat Vásárhelyen, egyszerre volt színigazgató, színész és 1946 őszétől gimnáziumi tanár. Aztán volt rendezőgyakornok a Nemzeti Színházban, melynek később fődramaturgja is lett. Alapos és szerteágazó műveltsége alkalmassá tette őt arra, hogy betöltse a hódmezővásárhelyi Tornyai Múzeum igazgatói posztját, később az Országos Irodalmi Választmány titkára is volt, és az Irodalomtörténeti Intézet kutatója. Szerkesztett irodalmi folyóiratot is. Írt tanulmányokat a színészet történetéről, a magyar drámáról. Türelmetlen dramaturgia címmel összefoglaló tanulmánykötetben olvashatók szenvedélyes gondolatai a színházról.

A színház – azt mondjuk – a pillanat művészete. De Osváth Béla kritikus, dramaturg, író, igazgató, rendező, irodalomtudós, szóval Osváth Béla tanár úr egész élete bizonyosság arra, hogy a kor minden nehézségével szemben is értelme van ragaszkodni a kitűzött nemes célhoz, hogy nyomot kell hagyni a jelenben, új magyar drámákban kell megfogalmazni sorsunkat, tovább kell vinni a magyar nyelv és a magyar dráma, vagyis a magyar kultúra ügyét. Osváth Béla tanár úrnak sikerült a mulandósággal szemben maradandó örökséget hagyni. A Nemzeti Színház tisztelettel hajt fejet egykori munkatársa előtt.

Tisztelettel üdvözli a hajdani tanítványokat a Nemzeti Színház egész társulata nevében Alföldi Róbert főigazgató és Vörös Róbert irodalmi vezető.

A BETHLEN GÁBOR GIMNÁZIUM IV. REÁL OSZTÁLYA 1953-BAN.
KÖZÉPEN OSVÁTH BÉLA OSZTÁLYFŐNÖK

Nagyapám Hódmezővásárhely szülötte. Vajon mi lehet a titka ennek a városnak, hogy olyan bőven termi a tehetséges embereket? Antal Imre, Ferrari Violetta, Bessenyei Ferenc, a Bessenyei Feri, ahogy itthon halottam emlegetni a színészt, aki nagyszüleim baráti köréhez tartozott, mint annyi más művészember. Sok év telt el nagyapám halála óta, de még ma is megszólítanak a sírjánál idegen emberek könnyes szemmel emlegetve őt, felidézve egy-egy pécsi alakítását. Gyerekkorom óta megszoktam, hogy őt mindenki szereti és ismeri a városban. Emlékszem, mikor belépett a színpadra, kitört a vastaps, pedig hároméves koromban hagyott itt bennünket. Az ilyesmi megragadja a gyerekek fantáziáját, ez a csodálatos érzés, hogy mások is úgy rajonganak érte, mint én. Sok mindenivel beszélgettem róla azóta, nagyanyám, Arany Kató színésznő is mesélt nekem. Nagyon szépen éltek, nem voltak köztük viták. A színház volt az életük, ez

foglalkoztatta őket. Samu bácsi, ahogy nevezték, a nap minden órájában színész volt, kedvelte az ugratást, viccet csinált mindenből. Nagy társaság járt Anna utcai lakásunkba, de szolid összejövetelek voltak ezek, melyek sohasem fajultak duhajkodássá. Sztorizás, nagy nevetések voltak ilyenkor. Rendes polgári életet éltek egyébként. Kedvenc költője Ady volt, ma is megvan a vastag Ady összes, melyet gyakran forgatott.

Kétezer kötetes könyvtárat gyűjtött össze, nagyon sokat olvasott. Táncos komikus volt, de legnagyobb sikerét Harpagonként érte el, ezzel is bizonyítva sokszínű tehetségét. Sok fiatal járt hozzá tanácsért, útmutatásért e nehéz pályán való eligazításért. A mai napig ő az egyetlen pécsi színész, aki a pécsi tevékenységéért, a pécsi színház tagjaként kapott Kossuth-díjat. Ez ma is nagy dolog, de abban az időben merőben szokatlan volt! Vidéki színésznek Kossuth-díjat nem nagyon osztogattak az ötvenes években. A fővárosban is elismerték, mindig nagy sikere volt, sőt a híres pesti táncos komikus azt kérdezte tőle: ugye nem akarsz Pestre jönni Samukám? Nem akart elmenni Pécsről, jól érezte itt magát.

SZABÓ SAMU KOSSUTH-DÍJAS SZÍNműVÉSZ EMLÉKE

SZABÓ SAMU SZÍNműVÉSZ
(Hódmezővásárhely, 1903. április 8. –
Pécs, 1966. november 22.)

110. születésnapja volt a Kossuth-díjas színésznek, aki itt végezte tanulmányait a gimnáziumban, itt lépett először színpadra 1919-ben, a Nyári Színkörben. 1925-től 1927-ig a szege-di, majd egyéb vidéki színházakban is szerepelt. Pár évig Debrecenben is játszott. 1949-től haláláig a Pécsi Nemzeti Színház tagja. Számtalan szerepben játszott, 1954-ben Kossuth-díjat kapott. Anna utcai háza falán 2000-ben emléktáblát avattak.

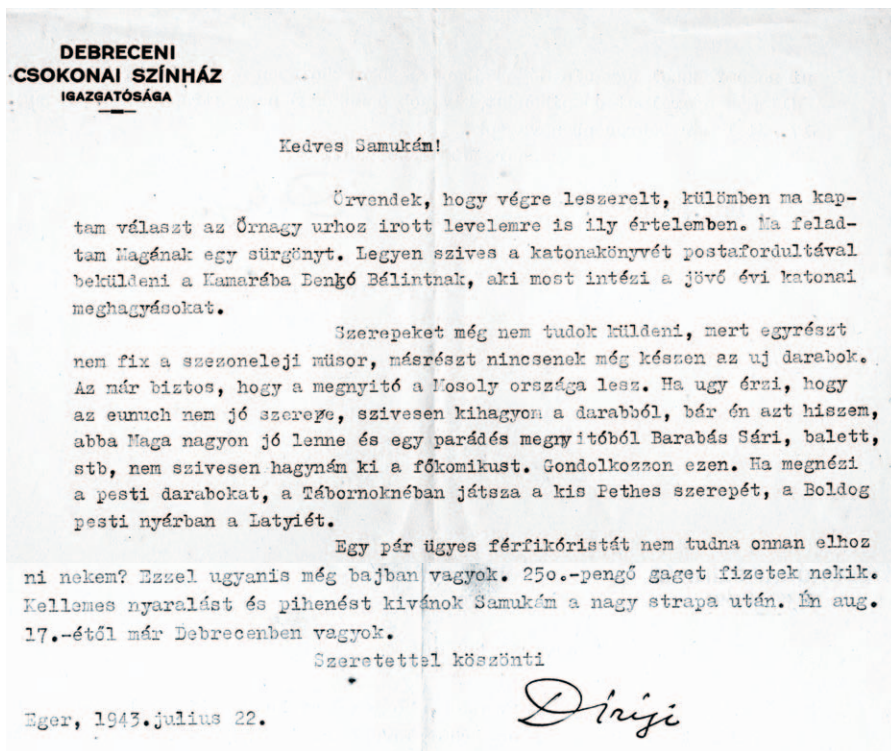
Szabó Lajos vásárhely-susáni csizmadiamester fia fiatal kora óta írogatott.

Országos feltűnést keltett, amikor a Keresztes-Fischerék betiltották Szabó Samu filmjét, melynek címe: *Szerető fia Péter*. Erről tudósít a *Vásárhelyi Népe* 1947 júniusában. Ő írta a *Kopáncsi kastély* és *Lucifer a földön* című színdarabokat, valamint *Férjem a gazember* és *Násziút egyedül* című vígjátékokat, melyeket Vásárhelyen is előadtak, tudjuk meg Moldvay Győző tollából a *Független Újságból*, ahol fényképe is látható.

A *Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon* (2002.) szócikkei között és Földvári László: "Mikor a színészek beértek a városba, megszólaltak a harangok..." (2010) is megtaláljuk nevét.

A Hódmezővásárhelyi cikk katalógus – adatbázisának feltöltésekor talákoztam először Szabó Samu nevével, darabjai címével, akkor kezdtem felkutatni a darabok forgatókönyvét (2009), ám eddig sikertelenül. Most, leányunkájának köszönhetően 37 db-os fénykép-gyűjteménnyel gazdagodott könyvtárunk. Együtt kutatjuk ezután Szabó Samu írásait. E képekből néhányat megosztunk Önökkel.

Fülöpné Rákos Éva

SZABÓ SAMU SZÍNműVÉSZ — SZEREPEIBEN,
FELESÉGÉVEL, ARANY KATÓVAL ÉS KISFIUKKAL, TIBORRAL

Apámnak, Szabó Tibornak kicsit terhes volt apja nagy népszerűsége, mindig azzal küldték el ügyeket intézni: mondd, hogy a Szabó Samu fia vagy! Ez a varázsige megnyitott előtte minden ajtót. Ma már kevesen élnek azok közül, akik személyesen ismerték, de az a néhány ember, aki emlékszik, még mindig felcsillanó szemmel beszél róla. Művészetével mély benyomást tett az emberekre, nyomot hagyott az őt ismerők lelkében.

Szabó Hedvig

Szabó Éva

KEZDET BEN VOLT A KERT...

Szemelvények Szabó Éva nyilatkozataiból, rádiós jegyzeteiből

Varázsereje mindenkinek van, csak néha elfogy...

Volt apámmal gyerekkoromban egy nagy játékunk. Kitaláltunk magunknak egy bányát a kertben a nagy diófa alatt. Ez alatt a fa alatt naphosszat ástunk, mert mindketten tudtuk, hogy a földben arany van. Az aranyat mindig én pillantottam meg elsőként, és mindig korábban, mint kellett volna... De apám csak biztatott, még nincs ott az arany, csak ássunk... ássunk... ássunk. Azután, amikor megelégte győzködésem, ő is látni vélte azt az aranyat... E fölött a játék fölött mostanában nagyon sokat tünődöm – mert nincs már az apám –, és úgy érzem, hogy valamennyiőnk gyerekkora mögött ott van egy ilyen kert... ott van egy ilyen játék. Ebben a játékban ott van egy ilyen diófa és az alatt a diófa alatt van az arany... legalább egy... Nagyon kell vigyázni rá... (1982. szeptember 4.)

Tarjában születtem, az Egressy utcában, ott, a körtöltés mellett. Nagyon sok helyen laktam. Az Egressy utcában a nagyapáméknak volt háza. Hatéves koromig voltam ott gyerek. Nagyapám halála után a házat eladták, és akkor vándoroltunk [...] Az Egressy utcai ház tulajdonképpen az egyetlen örökségem, amit a nagyszüleimtől kaptam, a gyerekkoromtól kaptam. De nem akármilyen örökség. Ez egy olyan ház, amiben nagy kert volt, s egy gyerek számára egy nagy kertben élni tulajdonképpen azt jelenti, hogy el lehet indulni a világ legapróbb dolgai felé, sok mindent össze lehet báméskodni, össze lehet képzeledni [...] Ott, a körtöltés körül azért egy ilyen kisvárosban élő ember számára – gondolván – nemigen történik semmi. De talán éppen azért volt elegendő, és hallatlanul gazdag. Ha az ember szobájának az ablaka kicsi, akkor nagyobb kíváncsisággal akarja a világot, és nagyobb kíváncsisággal néz ki rajta. Pedig ez a szűkre szabott kis világ, ez sokkal gazdagabb történése, mint hinnék, csak ehhez szükség van arra a kertre, ehhez szükség van az embernek arra a báméskodós, csetlő-botló életformára, s akkor fölfedezi az ember, hogy érdekes emberek vannak az utcában. Ha leül a fűbe, akkor ott gazdag világ van. Én ott tanultam meg a bogarak nevét, a virágok nevét, és ehhez az ember mindig hozzá tudott tenni. Egy másik tartományt, amit a képzeletével teremtett. Ez egy sik, nagyon egységes és nagyon lakható világ volt az én számomra.

(Vásárhely és Vidéke 1994. október 28.)

Amikor megszülettem, apám megsiratott [...] A görögkeleti valóságuknál a megszületett gyermek életének elkövetkező tragikus eseményeit, kínjait szokás előre megsiratni [...] gyerekkora annak van, akinek kertje is van [...] már pedig a mi házunknak óriási kertje volt, gazdag vegetációval, számtalan bogárral. Ha jön a november, legszívesebben tarisznyát akasztanak a nyakamba és jönnek Vásárhelyre, ilyenkor ellenállhatatlan vágyat érzek, hogy otthagyjam Budapestet.

(Vásárhely és Vidéke 1994. november 16.)

Zsuzsinak panel gyerekkor jutott, egy lakótelepi bérház. A lépcsőházban szemét és a biciklitárolóban nem bujkálnak titkok. Az ajtókon biztonsági zárok állják útját a kíváncsiságnak. Egy, kettő nyílik ki legfeljebb olykor-olykor a „jössz-e játszani?”, vagy a „mi van feladva matekból?” okán. Itt mindenki és minden hallgat, itt minden és mindenki egyedül van. Marad a játszótér a homokozóval, az árok, amely a szomszéd házat emeli kalandos messzeségbe, néhány fa és bokor. Ennyi a világ. A többi ki kell találni. Szerencsére van hajlama rá.

Délutánonként körútra indul. Hol egy-két lakótelepi gyerekekkel, hol meg egyedül.

Nem tudom, mi megbeszélője van a homokozó melletti paddal, a szomorúfüzzel, meg a parkolóban összegyűlt tócsával, de annyit megtudtam, a csigákkal van találkozója minden délután. Nem kell keresni őket, ott vannak az árokparton. Szivárványos útvonalak, meg az árokpart melletti aszfalton. Ez a házájuk, - mondja. És ezt a csigák is alighanem így gondolják, mert csakugyan ott találjuk őket. Hát sokféle kis haza van. Itt az árokparton, meg ott a második emeleten is. Még az is lehet, kiderül, hogy titkok egy panelházban is akadnak, hogy majd később, a felnőtt korban, ezek az aszfaltra írt csigaszivárványok feltűnjenek. Talán haza lehet találni rajtuk.

(2001. március 14.)

Nagyapámék kertjében volt egy öreg diófa. Nagyapáméknál diót termelt, de én azt is tudtam róla, hogy három aranyat ásott el alatta valaki egy délután. Csak az találhatja meg, aki tudja a varázsszót. Azt meg nem mondtuk el senkinek, úgyse értette volna. Azt csak én tudtam, meg apa, meg a kert. És a kert nem árult el miniket. Pedig azt is tudta, hogy apa meg én kincset ásunk ki a földből minden vasárnap. Csak olyankor értünk rá. Apának hét közben nem volt ideje, dolgoznia kellett. Nagyon vártuk a vasárnapot. Volt egy kis talicskám, egy kis ásóm és egy kis lapátom. Az őszi vásárbán vették, hogy majd segítsek nagyapának dolgozni a kertben. Segítettem is. Talicskáztam a rózsák lemetszett ágait, lapátoltam a sárga földet, amikor tapasztott, és ástam is szorgalmasan. Akkor tudtam meg, hogy a giliszta földben lakik, és két feje van. Ha elvágják az ásóval, akkor is tud mozogni. Miért gondoltam, hogy ehhez két fej kell? Ki tudja. Csak azután baj lett a dolgozással, buzgalmamban a pallér violákat is kiástam és nagyapám munkanélkülivé tett engem is, meg a talicskámot is. Maradt a kincskeresés. Persze az arany, meg az ezüst nem adta könnyen magát, egyszer csak megcsillant és olyankor nagyon boldogok voltunk. Anyának nem mutattuk meg soha. Ő, csak a földet látta volna, meg azt, hogy piszkos lettem. Apa tudott aranyat látni, titkot tartani is.

(2001. május 1.)

A katicabogárnak az én gyerekkoromban is hét pettye volt minden mesében, különben hogyan történhetett volna meg, hogy – az én egyik mesémben – azért nem mert hazamenni, mert egy pettyet elveszített, amikor a többiekkel játszott. Nagyon hasonlított ez a katicabogár hozzám. Velem is mindig akkor történt valami baj, amikor a többiekkel játszottam. Mamája is hasonlított az én mamámhoz. Ő is hajlamos volt észrevenni, hogy az a bizonyos hetedik petty hibádzik, így aztán nagyon beleéltem magam a katicabogár ijedségébe és elhatároztam, hogy mihelyst befejezem a mesét, segítsek megkeresni azt, aki tudja, hova gurult a hetedik petty. Kerestem a fűvek között, a jázminbokor levelén, a mosópadon, mindenütt, amerre a katicabogarak mifelénk járnak szoktak. Nem találtam. Elmondtam a katicabogárnak azt is, hogy próbáljon meg háttal bemenni, hátha akkor nem veszi a mamája észre. Bár ebben nem lehettem egészen biztos, mert az én mamám háttal is meglátta, hogy a ruhám elszakadt bújócskázás közben. Nem volt mit tenni, együtt szomorkodtam a katicabogárral egész délután.

Azután újabb mesék jöttek, sorsára bíztam őt. Megtalálta-e vagy sem azt a hetedik pettyet, máig sem tudom. Egy biztos, ha arra járok, mindig megnézem, nincs-e ott a fűben valahol.

(2001. május 14.)

Nincs virágokert az ablakom előtt, csak amolyan kócos városi gyeplő. Önvédelemből nőtt a fű, hogy feledtesse a földdel a beledönögölt történelmet, a háborús és építkezési törmelékkel.

Hogy, hogy nem, idetévedt egy-két tő tulipán, makacsul túléli a teleket, minden tavasszal kihajt. Ahogy öregszem, egyre inkább fogékony vagyok a csodára, a hétköznapi csodákra. Ez a tulipán: ismerős.

Abból a kertből jött utánam, ahol először találkoztunk, a nagypapám kertjéből. Ott volt a nagyszoba ablaka alatt, a nárcisszal, a gyöngyvirággal, az ibolyákkal együtt. Harang formája jobbra, balra lengett, ha átsurrant a kerten a szél. A gyöngyvirágot én csengettyűzni is hallottam, az ibolyát meg sírni láttam, eső után, beszélgettünk is. Hogyne beszélgettünk volna, egyedül voltam én is, ők is. Hamarabb tudták meg, hogy elveszítettem a tolamat, elszakadt a ruhám, összeveszttem Víg Bécivel, mint az anyám. És egy gyerekhez közelebb van a föld, mint az ég, kiváltképp, ha egy parasztvárosban tanul járnai a gyerekkora. Ebben a kertben barátkoztam össze az állatokkal is. Órákig tudtam ülni a fűben és néztem a bogárvilágot, mennyire más, mint amilyenek a cipőtalp látja. Suszterbogarak, futrinkák, hangyák tették napi dolgukat, szitakötők vitorláztak, méhek törölték a port a virágokon, lepkék nyíltak a bokrok ághegyén.

Legjobban a jánosbogarak izgatták a képzeletemet. Mégsem közönséges dolog, hogy egy bogárnak lámpása van. Ha jöttek, nem félttem a sötétben. Talán ettől a kertől tanultam meg, hogy lent is van egy világ, érdemes közel menni hozzá és hogy egy apró jánosbogárnyi fény is elég olyakor-olykor biztatásnak.

(2001. június 22.)

Akár természetes is lehetne, hogy minden kimondható, pontosabban majdnem minden kimondható. Alighanem úgy születhettek a szavak, olyan egyszerűen, mint a bibliai teremtés-mítosz szerint a világ. Legyen szó és lön. Csak hát mióta ez a lön kimondatott, azóta nem tudunk mit kezdeni vele. Magyarázzuk innen oda, onnan ide, az a határon lévő kicsi mozdulat minduntalan kisiklik a kezünkben. Megmarad titoknak vagy evidenciának, szavak vannak. Bevallom engem mindig a titok érdekelt és nemcsak azért, mert mit sem érne az életünk, ha nem ismernénk azt a boldogító nyugtalanságot még gyerekkorunkból, amely a titkos úton terelget bennünket. Még csak azért sem, mert később anyagom lett a szó, az én gyerekkorom a szavaknak köszönheti magát. Korán felfedeztem, hogy ami kimondható, az van. Szavakból megteremthető a világnak hiányzó, másik fele. Csak hinni kell a szavakban és szeretni kell őket. Arra is rájöttem, hogy önmagam láthatatlan másik fele is a szavak által mutatható meg. Olyan vagyok, amilyenek kimondom magam, a szavak adnak formát nekem, belső formát.

Persze nem a rutin szavak, a kiürültek, a hamisak, hanem a magamhoz szelídítettek, a kikínódottak, a velem azonosak. Mert nemcsak kapjuk a szavakat, amikor egy anyanyelvi kultúrába beleszületünk. Újra meg kell találnunk őket. Mint ahogy egy idő után öröklött arcunkhoz is meg kell találnunk a sajátunkat, amelyért már mi vagyunk a felelősek, ahogy a rózsáinkért is, amint a Kis Hercegtől tudjuk. Rózsa, mondja az anyám. Rózsa, mondom én. Az ő rózsája nem az én rózsám, két külön történet. De ez csak akkor látszik, ha a szívvel is ránéz az ember.

(2001. július 6. – Választott jelmondat ezen adás mottója)

Nekem már gyerekkoromban nagyobb hajlamom volt a szomorúságra, mint kellett volna. Nagyon tudtam sajnálni mindent, ami egyedül volt, ami véget ért. Az iskolámat is, amikor az évszáró után becsukódott mögöttünk a tanterem ajtaja. Persze csak addig, amíg

kézen nem fogott a nyár. Csak a tenger mellett éreztem később akkora szabadságot, mint akkor a júniusi ég alatt. Pedig ha jól meggondolom az Egressy utcától mindössze a Kenyere partig ért gyalog, vonaton pedig a makói állomásig. De hát gyerekkoromban még hétmérföldes csizmával lép az ember. A jó bizonyítványért is másféle fizetség járt. Ott lehettem nagypapám két és fél holdas birtokán, az aratásnál. Korán reggel indultunk neki gyalog a határnak, még harmatos volt a fű a kis meggyfa alatt, amikor letelepedtünk. Nem kirándultam, dolgom volt. Én hordtam a vizet az aratóknak, én gyűjtöttem a gallyat a bogrács alá, amelyben úgy szuszogott a paprikás krumpli, mint

Mihály bácsi szokott, amikor elbóbiskol az asztal mellett egy-egy Mihály napi vacsora után. Így hát én is végigtörölhettem a homlokomat azzal a felnőtt mozdulattal, ahogy a nagypapa, amikor elérkezett az ebéd ideje. Abban is volt valami nagyos, hogy nem pohárból ittunk, hanem a kanta fedőből. Egymás után, és amikor a kezem fejével töröltem meg a számat, ahogy Gulyás bácsitól láttam, nem szólt rám senki, hogy ez nem való. A nagymama sem szidott meg, hogy már jócskán este volt, amikor hazaértünk és a nagypapa után én is megmosakodhattam a nagy lavórban, az eperfa alatt. Tegyük el magunkat holnapra, mondtam öregesen, amikor feküdni mentünk, de azt nem árultam el senkinek, hogy az a tarló azokkal a keresztekkel, a lila alkonyatban olyan volt, mint a temető.

(2001. július 19.)

Természetes volt, hogy a gyerekeim megtanultak beszélni, de nagy kár lett volna, ha természetesnek veszem. Mert a szavak születése is a hétköznapi csodák egyike, akár a mozdulatoké. Így hát élvezettel követtem napról napra, amint a mozdulatok kibogozták magukat abból a gubancból, amelyben tévelyegnek. Elindulnak a csörgő felé, bizonytalankodnak, megtorpannak, majd újra nekiindulnak és sikerül vagy nem sikerül. Azután az első lépések, amelyek ott készülődnek a még nem tudni mire való apró lábokban, a nem megbízható gerincben, hogy azután maguk lépődjenek meg legjobban: az út nem billen ki alóluk.

AZ A BIZONYOS KERT AZ ÉGRESSY UTCÁBAN
Varga Katalin, Szappanos nagymama, Nikolin Klára, Nikolin Éva
(Forrás: Németh László Városi Könyvtár)

És ott hallgatnak, készülődnek a szavak is a tágra nyitott szemekben, amelyekben már ott a kép, csak hallható nevet kell adni neki. Elkezdnek kerekedni, dűnyögni, tipegni az ajakon. Nekilendülnek, azután úgy érkeznek meg hangalakjuk karjaiba, mint az első kifáradt lépések az édesanyákéba. És megszületik az első bizonyosság. Mama. Most már nemcsak érezhetően, érthetően is beszélni kezd a világ, de a szavakat is kézen kell fogni, biztatni kell, ébren kell tartani őket, táplálékra van szükségük, érzelmi táplálékra és itt szoktuk elrontani a dolgokat. Azt hisszük már nélkülünk is életképesek és állami gondozásba adjuk őket idő előtt.

(2001. július 30.)

Engem gyerekkoromban nem foglalkoztatott az, hogy mi szegények vagyunk-e vagy gazdagok. Voltam nagyon boldog és nagyon szomorú, ahogy a gyerekek általában. Ha Sipter Klári nem mondja még a Malom utcai óvodában, hogy Pataki Jóska azért jár mezítláb mert szegény, észre sem vettem volna. Nekem a mezítlábaság nem a szegénység volt, hanem a szabadság. A cipőmre mindig vigyázni kellett.

Egyszer azután, mégis kiderült, hogy mi nem vagyunk szegények. Az iskolában összeírták azokat a gyerekeket, akik majd inségejet kapnak. A 10 órás szünetben hozták nagy alumínium kannákban, kis alumínium bögrében osztották egy karéj barna kenyérral együtt. Valószínűleg engem is soványnak talált a tanító néni, én is bekerültem a névsorba. Nem nagyon szerettem a tejet, de a többiekkel együtt boldogan megittam nap mint nap. Otthon is örömmel újságot, képzelték én is inségejet kapok. Anyámat szíven üthette a szó, mert megüzente a tanító néninek, hogy tudnak ők nekem tejet meg kenyeret adni otthon is, adják azoknak, akik rászorulnak.

Így kerültem én a gazdagok közé. De egyszer mégis be kellett vallanunk, hogy szegények vagyunk. Ez a háború után történt. Szegény volt, igaz, az ország is abban az időben, arra mifelénk is. Főzőcskét játszottunk azért akkoriban is, és mert a kisedényben mindig amolyan mondjuk ételek fűttek, föl sem tűnt volna, hogy a mienk, a húgomé meg az enyém üres, ha a szomszédék Katijának a lábában nem mákos kalácsból lett volna a paprikás krumpli. Amikor elkészült, ő jóízűen ette a mazsolás töltelékkel teli falatokat, mi meg nyeltünk hozzá. Ő nem adott, mi nem kértünk belőle, pedig nemcsak kívántuk, éhesek voltunk amúgy igazán, de csak néztük egymást és hallgattunk. Nem tudom, az a kislábas emlékszik-e még arra a délutánra, amikor megtanultam: a szegénység nagyon tud fájni, ha megalázzák. Minden esetre a húgom meg én csak nézzük egymást és hallgatunk, ha mákos kalács kerül az asztalunkra.

(2001. augusztus 17.)

Nem állítom, hogy módszer a verés. Amikor tanár voltam, eszembe sem jutott. Nem volt szükségem rá. A gyerekeimet is ritkán ütöttem meg és mindig nekem fájt jobban.

De van egy korszakos pofon az életünkben. A fiam és én csatantunk össze benne. 10-12 éves volt akkoriban, amikor számomra érthetetlenül ökölbe szorult egyik napról a másikra. Haragba lett a világgal. Ütött kézzel és szóval, ha kellett, ha nem. Nem lehetett szót érteni vele. A türelem is, hogy kivárok, mintha ingerelte volna. Fájt, hogy nem vittek utak egymás felé, még inkább, hogy nem leltem a magyarázatot sem benne, sem önmagamban. Mindkettőnk-ről lemondtam, mígnem egy délután úgy arcul ütötte a hűgát, hogy lerepült a szemüvege és neki esett a szekrénynek. Ijedtemben nem mérlegeltem, hogy jó-e vagy sem, az én kezem is elszaladt, amire ő egy olyan kihívóan pökhendi arccal válaszolt, hogy újra viszketni kezdett a tenyerem, de mégsem emelte meg az indulat. Kéthétnyi csend telepedett közénk. Azután idővel felszívódott. Csak érettségi körül derült ki (ő mondta): nagyon kellett az a pofon, mert abban

legalább volt valami emberi. Hogy formátlan kamaszkora rántotta-e görcsbe, hogy én mozdultam egy pillanatban nagyon rosszul, vagy a 8 és fél éves késéssel kapott kistestvér elleni indulat utolsó árhulláma futott-e le akkoriban – máig sem derült ki. De volt valami katarzisa annak a pofonnak, mindkettőnk számára. Neki akkor, nekem később. Egymás felé fordította a tekintetünket.

Azóta szavak nélkül is értjük egymást. A pofonokat mindketten másoktól kapjuk.

(2001. szeptember 7.)

30 éves voltam, amikor először léptem át az országhatárt. A sorompó fontossága tudatában figyelmeztetett, itt most történik valami, amit illik komolyan venni. De hát az ég odaát is kék volt, a gölyacsőr virág meg édestestvére volt annak a másiknak, amelyik mifelénk nyílik. Így azután hiába próbáltam rajtakapni magamban a határt, ugyanúgy léptem át rajta, mint gyerekkoromban, ami-

kor a valóság és a költészet között röpitett a képzeletem. Maradt a nyelv, amely idegenségemre figyelmeztetett és bár feszengetem szükre szabott szóincsemben, arra is hamar rájöttem, hogy a szavak hangalakján átérezhető a jelentésük. Csak helyzetbe kell kerülniük. Ebben is a gyerekek bizonyultak a legtalálékonyabbnak. Egy játszótér homokozójában lestem el tőlük a felnőttek számára elképzelhetetlen megoldást. Voltak vagy tizen és egy homokvár építésén buzgólkodtak. Igaz, hogy az egyik a kislapátját szorongatva hajtogatta: *es ist maine Schaufel*, a másik, *same on so* kiáltással veszekedte magának vissza a kisvödret, de épült a vár. Mindenki a maga nyelvén perelt, de együtt voltak boldogok és együtt vigyáztak, hogy össze ne dőljön az a vár. És amikor arra repült egy méh, vagy egy kékszárnyú szitakötő, egyformán néztek utána onnan lentről. Nem tudom, gondoltak-e valamire. Talán csak fölemelte őket a repülés abba a könnyen járható magasságba, ahonnan nem látszanak a határok. Sem a kintiek, sem a bennünk lévőök. Persze egészen más a helyzet, ha nem én lépek át a határokat, hanem a határok lépnek át engem. Akkor még a szitakötő is elbizonytalanodik, de ez már egy másik kérdés. Nem gyerekeknek való.

(2001. szeptember 14.)

BÁNYAI BÉLA: MOZDULAT — SZABÓ ÉVA

Karai Sándor 1994 körül készült fényképe alapján

Ha majd...

Ha majd mezítláb elmegyek
felhőingben a tér felett,
Az óbudai fák alatt, ha
megfordul az út velem,
S lábam alá, mint fű
simul a tejúton a végtelen,
Hogy odaát is jó legyen,
az elmúlás is szép legyen.
Ne szánjatok, hogy ennyi volt,
hogy csak ez volt az életem.
Láttam fázni a csillagot,
és boldognak a gyöngyvirágot.

Nehezen tudok bocsánatot kérni. Magamban már régen meggyalogoltam azt a belső utat, amely odáig vezet, hogy akár ki is mondhatnám: ne haragudj. Nem tudom kimondani. Sokáig nem találtam rá magyarázatot, amíg egyszer csak ott nem téblábolt mellettem az a gyerek-magam, akibe valamikor beleszorult a szó. Anyám szigorú neveléséhez az is hozzátartozott, hogy a büntetés mindaddig érvényben volt, amíg bocsánatot nem kértünk. Ez önmagában nehéz volt, mert úgy éreztem: megaláz, kiváltképp olyankor, amikor még a jogossága is hibádzott a büntetésnek. Ilyen is előfordult. De ma már azt is tudom, hogy ennek a bocsánatkérésnek volt valamiféle katarzisa is. Számomra ugyanúgy, mint anyám számára lehetett. Feloldott egy rossz feszültséget, amelyben egy kisgyerek számára a szeretetlenség és az elbizonytalanodás a legnehezebben megélhető. Egy alkalommal már sírósra lazult bennem a büntudat, és már alig vártam, hogy odabújhassak anyám ölébe a bocsánatkérés szokásos befejezéseként. Rossz lett a finálé. Anyám eltolt magától, és azt mondta, nem bocsát meg. Ha volt már félúton elakadt, magára hagyott mozdulat, akkor az én felé nyújtott két kezem az volt. A kikínlódott szavak fele is a torkomba szorult. Jó időre. Én magam sose mondtam a gyerekeimnek, hogy kérjenek bocsánatot. Beértem azzal, hogy ne haragudj. Hol ők mondták ki előbb, hol én. Akinek hamarabb volt szüksége rá. Tőlük nem félttem, de az a kisgyerek még mindig szorong bennem, ha bocsánatot kellene kérnem. A felnőttek keveset tudnak a katarziszról.

(2001. október 30.)

Az én bocsánatkérésem, a bocsánatkérés, amelytől a gyermekemnek lehetett, és Laci bocsánatkérés, "adastra", amelyet tőle a gyermekem, és elítélte a gyermekem, a bocsánatkérés és a minőség kategóriájában a bocsánatkérés - át kapott... Tünetekkel és katarziszmal: Laci, 1992. XI. 14

MADÁRLESEN - SASÉR 1954/1955 KÖRÜL

Balról jobbra: Nikolin Éva, Béres Mihály, Kutas László, Balogh Erzsébet, ismeretlen, Galyasi Miklós, ismeretlen, Nikolin Klára. Ülő személy ismeretlen.
(Forrás: Szentirmai Gyuláné gyűjteménye)

JEGYZET

Van, ami elfogy, elveszik... Hiányból építkező képességünk, mint az elveszett, elfogyó dolgok előkerülő, önújratermelő természet is, Istentől való.

Szabó Éva kertjében jár, ki őt olvassa, és a Genezis paradicsomába álmodja magát, ki hagyja magát elvarázsolni, mert a varázsláshoz mindig két ember kell. Két ember varázserőbe vetett, erős hite. Az Ő hite erős volt, mert mindig „abban a bizonyos kertben” járt, ha rádióműsört készített, ha verseit írta, ott járt, ha nyilatkozott... Engedelmeskedni a feltétlen belső emberi, ellentmondást nem tűrő parancsnak: erkölcsi magatartásra való törekvés munkálkodott benne. Már-már kantai idealista, Galyasi Miklós egyik „múzeumi gyeröke.”

Másik tanítója Németh László, kitől az iménti categoricus imperativust kapta.

Csendes emlékezésül állítottam össze ezt a válogatást, sétára hívom az Olvasót Szabó Éva kertjében. Az első szemelvény az Ifjúsági Rádióban hangzott el, a *Vásárhelyi festők* (Corvina Budapest 1988) című könyvben olvasható, következő kettő a *Szög és kereszt* című verskötetének vásárhelyi köszöntésekor rögzült, a többi pedig a *Vendég a háznál* című rádióműsor interneten is archivált anyagából szemeltem. 1992. május 4-én szólalt meg először e műsor szignálja a Kossuth Rádióban, Szabó Éva kezdetől tragikus haláláig (2001. október 29.) tagja volt a műsorkészítő stábnak: az elhangzó riportokhoz fűzte hozzá itt idézett gondolatait (a szakaszok után az adás napját tüntettem fel).

Majd' húsz éve, hogy elkészítettem életem első és nagy valószínűséggel utolsó olyan, *Vulpes mester* (Kálnoki Izidor) mércéjével mérhető munkámat, ami talán az ő szigorú újságíró-iskolájában is elfogadható. S ha igen, hát nem az én, hanem a riportalany Szabó Éváé az érdem – a megjelenés pedig az akkori Balkán-félsziget valóban balkáni állapotai elől Kurucz D. István Tükkör utcai házában menedéket találó zentai, 2011-re József Attila-díjas költő, lapszerkesztő Beszedes Istváné. Akkor hallottam először arról a bizonyos kertről, nem sejtve, hogy néhány év múlva bibliográfiáját fogom összeállítani, és Érte is mécesest, gyertyát gyújtunk.

SZÓ! Most hagyj el engem!

Válogatta és a jegyzetet írta:
Béres Dezső

Dedikáció Szabó Éva: *Szög és kereszt* című könyvéből..

„...mi szobrot nem döntünk [...], vért nem ontunk, könyvet nem égetünk”

DR. GALYASI MIKLÓS 1958-AS „IZGATÁSI BÜNTETTE”

A 2013-as Vásárhelyi Őszi Tárlat volt sorrendben a hatvanadik. Ennek kapcsán egyesek megemlézték, hogy a kiállítás-sorozat egyik kitalálója Galyasi Miklós volt. Arról azonban kevesen tudnak, hogy 1957–58-ban szinte elmaradt a kiállítás, ugyanis Galyasit eltávolították a múzeum éléről, majd a megyei bíróság elítélte. A perét többen megemlézik, ám legtöbbször hibásan közlik az időpontot és a büntetés nagyságát. Jelen írásomban a szegedi megyei levéltárban őrzött bírósági aktája alapján röviden összefoglalom, mivel vádolták meg, és miért ítélték el.

A lavinát két cikk indította el. A *Nők Lapja* 1957. szeptember 26-i száma megszellőztette, hogy valakik „fűrják”, el szeretnék távolítani a fővárosban nagyra becsült múzeumigazgatót. Az egész ügyet „egy fiatalember kavarta fel”, mert hírek szerint a helyére pályázik. Az írásra az október 3-i *Csongrád Megyei Hírlap* reagált. A följelentés-jellegű cikk nyilvánvalóan a helyi kommunista vezetés véleményét tükrözte, meg is említették, hogy személyét és tevékenységét „politikai szempontból” a város és a megye párt- és állami vezetői, „tehát jónéhány felelős ember kifogásolja”. Egyebek mellett azt hozták föl ellene, hogy azt a bizonyos „fiatalembert” (akinek a nevét nem árulták el, csak az derült ki, hogy egy elkötelezett kommunista régészről van szó) a főnöke, Galyasi, aki „az ellenforradalom oldalára” szegődött, „mint ávós besúgót eltanácsolta az ellenforradalmároktól és szimpatizánsaiktól telített [sic!] múzeumból”. Ezen kívül fölhánytorgatták a *Vásárhelyi Nemzeti Újságban* 1956. november 3-án megjelent, „*Most ne jussoljunk!*” című cikkét is, melyből idéztek néhány ominózus sort. Az MSZMP megyei pártbizottság lapjában közreadott kirohanás azért kulcsfontosságú az események alakulása tekintetében, mert az itt felhozott vádak sorra visszaköszönek mind a vádiratban, mind pedig az ítéletben!

Galyasit az egyik barátjánál vették őrizetbe október 21-én Budapesten (ez azt mutatja, hogy hetek óta figyelték), de „csak” november 8-án tartóztatták le hivatalosan, majd 11-én előzetes le tartóztatásba helyezték. A hódmezővásárhelyi rendőrkapitányságon Czene Mihály őrnagy és Matúz István főhadnagy több alkalommal kihallgatta. A jegyzőkönyvek szerint elismerte, hogy a forradalom kitérőse előtti hetekben-hónapokban nála tartott összejöveteleken politikáról is folyt a szó, és több alkalommal közösen hallgatták a nyugati magyar nyelvű rádióadásokat. Azért szerettek hozzá járni a múzeumba, mert ott mindenről lehetett beszélni „és olyan véleményt nyilvánítani, amelyet csak akartak.” Azt is „elismerte”, hogy már korábban „nacionalista és liberális beállítottságú” volt, „ami az ellenforradalom előtti időkben még csak fokozódott”. Az egyik kihallgatásakor azzal védekezett, hogy „nem a szocializmust ostromoztam én sohasem, hanem a módszereit...”, a munkatársait és a hozzá járó fiatalokat pedig a forradalom napjaiban igyekezett csillapítani, kijelentve: „mi szobrot nem döntünk, tankot nem robbantunk, gépet nem robbantunk, vért nem ontunk, könyvet nem égetünk”.

Az elkövetkező hetekben kihallgatták a múzeum dolgozóit, valamint két „külső munkatársát”, Felletár Bélát és Nikolin Évát is. A tanúvallomások közül ki kell emelni a Gazdapusztai Gyuláét, mert a vádirat jórészt az ő rágalmain és hazugságain alapult. A fenti két cikk által említett „fiatalember” úgy nyilatkozott a volt főnökéről, hogy „...olyan embernek ismertem meg, aki szakmailag igen gyenge képzettségű, ügyes, behízelgő modorával igyekezik a pótlhatatlan szakember látszatát kelteni, [...] nagyképű, beképzelt, hiú magatartást tanúsít... [...] Politikai magatartására jellemző, hogy anarchista, nagypolgári beállítottságú, szélsőséges gondolkodású, [a] munkáskadereket lenézi. Politikai nézete jobboldali...” Őt azért akarta eltávolíttatni a múzeumból, mert elkötelezett kommunista.

„Véleményem szerint – áll a jegyzőkönyvben – Galyasi, Nikolin, Moldvay [Győző] irányításával egy meglehetősen zavaros nacionalista, antikommunista csoport alakult ki”. Ezt a följelentés-szerű tanúvallomást a többi múzeumi dolgozó ugyancsak terhelő jellegű vallomása egészítette ki. Egyetlen ember állt ki mellette: Nikolin Éva, aki vallomásában igyekezett megvédeni őt.

1957. december 17-én a megyei ügyészség „izgatás büntettének” elkövetésével emelt vádat ellene, mert „az ellenforradalom” alatt többek előtt, valamint a november 3-i cikkében „oly értelmű kijelentéseket tett, melyek alkalmasak arra, hogy a népi demokratikus államrendünk, annak vezetői ellen, a Szovjetunió ellen gyűlöletet keltsen.”

Az 1958. február 8-án Szegeden megtartott nyilvános tárgyaláson a három hónapja előzetesben lévő vádlott azt állította, hogy Gazdapusztai személyes bosszújának az áldozata. Ő persze ezúttal is vádaskodott: „a párt osztálypolitikáját nem tette magáévá, csak a tehetséget becsülte valamire”, és „magyarkodó állásfoglalása is volt, a szabadságideált tartotta életszemléletének azzal, hogy bárkinek joga van ellenzékinek lenni.” Azt állította, hogy „a múzeumban kialakult csoportra jellemző, hogy üdvözölték az ellenforradalmat, s nacionalista, szociáldemokrata álláspontot foglaltak el.” Korábban a rendőrségen kihallgatott tanúk közül néhányan – ellentmondva korábbi vallomásuknak –, igyekeztek menteni. Például Péczy Atila azt vallotta, hogy a vádlottnak „eszméileg nem volt köze az ellenforradalmi dolgokhoz.” (Azt is hangoztatta, hogy Gazdapusztait személyi ambíciók vezetik, mert ő szeretne lenni az igazgató, és nem igaz az, hogy azért akarta a főnöke kirúgni, mert kommunista.) Égető János ezúttal azt mondta, hogy „ennek a rendszernek feltétlen híve volt, de ellensége pláne nem.” A diákokat lebeszélte arról, hogy fegyvert fogjanak, Vizi Bélát pedig kizavarta az irodájából, mert fegyvert viselt.

Ennek ellenére a dr. Lippay Pál vezette bírósági tanács – döntően Gazdapusztai vallomása alapján – Galyasit „a népi demokratikus államrend ellen folytatólagosan elkövetett izgatás büntetében” bűnösnek találta, és ezért két év börtönbüntetéssel sújtotta. Egyebek mellett arra hivatkozva ítélték el, mert 1.) a forradalom kitérőse előtt „helytelenítette a kommunista párt irányvonalát”, és üldözte a kommunista munkatársait; 2.) a múzeum „az ellenforradalmi elemek góciává vált”; 3.) Gazdapusztait arra „kényszerítette”, hogy kérje az áthelyezését, mert „az ÁVH-sokkal [...] fegyveresen védte a pártbizottságot”; 4.) az inkriminált november 3-i cikkével „dicsőítette az ellenforradalmárok tetteit, bírósági felelősségrevonást követelt az addigi vezetőkkel szemben”.

A vádlott és védője fellebbezést jelentettek be (szabadlábra-helyezési kérelmüket elutasították), ezért a jogerős ítélet csak 1958. augusztus 6-án született meg a Legfelsőbb Bíróságon, ahol a korábban kiszabott büntetés nagyságát helybenhagyták.

Az 1959-es részleges közkegyelemnek köszönhetően április 3-án szabadult Márianosztráról. Összesen egy év négy hónap és huszonhárom napot ült le. 1961-ben eredménytelenül kérte, hogy az Elnöki Tanács mentesítse az ítéletéhez fűződő hátrányok alól. 1962 elején újabb beadványt írt, ekkor azonban nagyobb sikerrel járt, mert az Elnöki Tanács két tagja, a vásárhelyi születésű Bognár Rezső akadémikus, és Ortutay Gyula is támogatták a kérését. Mivel a helyi rendőrség sem ellenezte (nem politizál, csak a művészetnek él – írták róla), 1963. április 19-én az Elnöki Tanács kegyelemből mentesítette a hátrányok alól. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a „volt 56-ost” a politikai rendőrség ne figyeltette volna egészen a haláláig. Ez azonban már egy másik cikk témája.

Vincze Gábor

GYÖRPÖLÉSI BALÁZS

IKERTESTVÉREMNEK

Mellettem ficámkolsz születésem óta,
Sőt már korább: Mióta megfogantam.
Nem sziámi vagy: úgy lett volna remény,
Hogy lézerszikeivel szétválasszanak.

Nem láttalak és nem hallottalak,
Néha mondták csak, hogy létezel.
Tőlem sokáig elrejtetted arcod.
Féltél: ha meglátlak, világga megyek?

De hiszen Te tudtad, hogy hiába futnék
ŐrüIt félelemben, hogyha tudnék rólad,
Mert Te velem futnál, még nem is zihálnál,
Nem tarthatna vissza sem ima, sem szózat.

Végül eljött a nap. Tízéves ha voltam,
Belém sújtott a fény: tiéd vagyok én is,
Mint a sok sárgult arc, akit láttam addig:
Zuhogott a göröngy, de én éltem mégis.

Fekete volt a fény. Nem volt: most is az még.
Szívem körül kering a fotonmiriád.
Minden sejtem rágja, szabadulás nincsen,
Egy lopott nap sincs, hogy ne gondoljak rád.

Megszoktálak már, de mégsem szeretlek.
Jó voltál pedig, hisz sokszor futni hagytál,
Csak torkon ragadtál, aztán elengedtél,
Végső szorításod vár még. Sandán csak vár.

Nem félek már tőled, sőt gyakran kereslek,
De elválunk egyszer, rúIt Ikerestvérem.
Örökké élni fogsz, de messze már tőlem.
Szabad leszek végre!!!
Mert nem leszek.
Remélem.

Az 50. HÁZASSÁGI ÉVFORDULÓN

Prof. dr. Gyulai József — dr. Kukán Eszter
leányuk dr. Gyulai Zsófia

Hogyan tervezte jövőjét Gyulai József és Kukán Eszter, amikor arra gondoltak, hogy közös családot alapítanak? Mikor kötöttek házasságot?

Én a Kassáról kitelepített, Vásárhelyen „landolt”, háromgyermekes Kukán családot Eszter nagyobbik öccsének cserkész őrsvezetőjeként ismertem meg 1946-ban. Amikor a Bethlen koedukált iskolává vált 1949-ben, a „harmadiknak” átnevezett hetedik gimnáziumi osztályban Eszterrel osztálytársak lettünk. Októberben az egyik osztálytársunk ugratott, hogy „a kis-Kukán beléd van esve”, amiből egy szó sem volt igaz, inkább arról volt szó, én nézegettem a harmadik padból az első padban ülő kedves lányt. Fél évtized kellett, mire meggyőződtem, hogy Eszter is viszonyozza az én szerelememet – ehhez egészen jó szerelmes verseket, neki dedikált zenedarabokat kellett összehoznom. Talán az is segített, hogy – már egyetemen, meg a vásárhelyi tanárságom idején – szünetet tartunk –, mígnem 25 éves korunkban rájöttünk, hogy ne butáskodjunk: mi igenis egymás féldiója vagyunk.

HŰSÉG, SZOLGÁLAT

A Gyulai-családban mindenki a tudomány egy-egy szakterületének kiváló ismerője, nemzetközileg is elismert szaktekintélye.

Prof. Dr. Gyulai József akadémikus, dr. Kukán Eszter orvos, dr. Gyulai Zsófia kutatóorvos.

A kutatás, gyógyítás mellett nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy az általuk megszerzett tudást az emberiség szolgálatába állítva, a jövő nemzedékét is segítsék. A tudomány iránti elkötelezettségük mellett legalább olyan fontos a szeretet, mely meghatározza életüket.

Eszter csodálatos édesanyjának korai halála miatt támogatóként is kellettem a családba. Akkorra az édesapját is apám helyett apámként tiszteltem, szerettem.

Tervezték, hogy majdan a gyermekük is tudós legyen? Genetikailag ez kódolt lehetne...

Zsófi lányunkat a nagyapai elfoglaltság „madame Curie”-zte. Zsófi azonban valóban minden életkorában – kedves kisgyerekes mondásait fel is jegyeztük – jó eszűnek mutatkozott. A pontossága, szorgalma, megközelíthetetlen igazságérzete, befolyásolhatatlansága, diszkréciója mindmáig megmaradt. A kutatói pályája is szépen indult és folyt, kezdetben a szegedi Orvosegyetem Mikrobiológiai Intézetében (ez volt Eszter első munkahelye is), ott szerzett PhD fokozatot. Majd több, összesen vagy nyolc évi amerikai tanulmányútja révén valóban az immunológia, rákkutatás terén szép eredményeket ért el és korszerű tudással rendelkezik. Az utolsó hazajövelekor, 2010-ben azonban itthon nem sikerült kutatólaborban állást kapnia, így végül az Országos Gyógyszerészeti Intézet (ma a GyEMSZI) munkatársa lett.

Mi predesztinálta Önöket a tudományos életre? Milyen tudományterületekkel foglalkoznak?

PROF. DR. GYULAI JÓZSEF: Engem korai gyermekkorom óta vonzott a természettudomány. Emlékszem, hogy úgy négyéves koromban édesapám a konyhai lámpánál egy pingponglabdával magyarázta az évszakokat, a napfogyatkozást. Az ő bátyja pedig olyan tudományos, műszaki játékokkal halmozott el, hogy egyjegyű életkoromban már csillagászati távcsövelem volt, tudtam, milyen villanymotorok vannak és – titkosírás álcájával – a kémiai kvalitatív analízis elemeivel is tisztában voltam – háromnyelvű gyerekként. A zenetanulásom úgy tizenéves koromban odáig vitt, hogy leírtam a rögtönzéseimet, amelyet a konzervatorista Antal Imris megmutatott az ottani zeneszerzés-tanárnak, aki „hozzátok ide ezt a gyereket”-tel fogott a hálójába. Ezután érettségi utánig nem is gondoltam másra, mint a zeneszerzői pályára. A Zeneakadémiára való átváltásom azonban olyan tanári sértődésekhez vezetett, hogy a zenei pálya bezárult előttem és – az osztályfőnököm, Szabó Imre által mindig is sugallt – kutatói pályára kényszerültem átváltani. Szegeden dolgoztam tizenöt évet, majd a frusztrációknak okán el akartunk menni Afrikába fizikát tanítani. Ez olyan mélyen érintette nagyszerű főnökömet, Budó Ágoston akadémikust, hogy „szereztem egy amerikai ösztöndíjat”-tal háritotta el a veszélyt.

GYULAI József

Ifjan – éretten – éltesen. 80 kérdés-válasz közel nyolc évtizedről. Beszélgetőtárs: Tóth László. Kiad. Technika Alapítvány, Miskolc-Bp. 2012. 190 p.

Gyulai József Széchenyi -díjas akadémikus professzor 1933-ban született Hódmezővásárhelyen, itt is érettségizett a Bethlen Gábor Református Gimnáziumban. Bár Szegeden zeneszerzést is tanult, végül 1955-ben fizika-matematika szakos tanári diplomát szerzett. Rövid ideig tanított a Bethlen Gimnáziumban, majd MTA kutató lett a szegedi Kísérleti Fizikai Intézetben, s onnan továbblépve a Központi Fizikai Kutatóintézet lett a fő munkahelye. Korán megmutatkozó rendkívüli tehetsége, élményekben gazdag gyermekkora, a társadalmi változások és visszasságok felidézése minden idősebb vásárhelyinek érdekes olvasmánya lehet. Változatos, felfelé ívelő karrierje pedig útmutató és példa a felnövekvő nemzedéknek is. Tudományos életének mintegy harmadát nagyhírű egyetemeken töltötte vendégkutatóként, professzorként. Munkatársaival ipar-közeli szakmai-tudományos iskolát teremtett. A rohamléptekkel fejlődő nanotudomány hazai meghonosítása nagyrészt az ő nevéhez kötődik. Az MTA Műszaki Tudományok Osztályának elnökhelyettese volt 1999-2005-ig, majd elnöke 2005-2010-ig.

A kérdés-felelet formában íródott könyv érdekessége, hogy kérdezője maga is szakmabeli, Prof. Dr. Tóth László, a műszaki tudomány doktora.

Hegyiné Csernus Judit

Ez vezetett oda, hogy „legjobbkor a legjobb helyen”, a California Institute of Technology-ban lehessenek. Ez „kis” egyetem – az egyik első professzora Kármán Tódor volt! – az 1200 diákot 1300 professzor, sok Nobel-díjas oktatja. Az ottani lehetőségek és J.W. Mayer professzorral kialakult mély barátságom segítségével, néhány közös, az iparban nélkülözhetetlen ötlettel válhattam én is a félvezető-áramkörtani technológia szakmában elfogadottá. Ennek itthoni – a Központi Fizikai Kutatóintézetbeli – megvalósítása is eredményes volt. A Mikroelektronikai Vállalat tüzesete azonban megtörte, bár nem tette teljesen lehetetlenné sokunk itthoni pályáját. A nemzetközi szakmai életben főleg a jó tízéves amerikai, német, francia és japán vendégkutatói, -tanári életem – a munkatársaimat is beleértve – mindmáig benn tudott tartani bennünket. A „mindmáig”-hoz utódom, Bársony István akadémikus eredményes tevékenysége kellett. Nyugdíjasként is igyekszem minden korábbi feladatomat folytatni... Hála Istennek, eddig mindez sikerült.

DR. KUKÁN ESZTER: Én egy gyermekkori betegség okozta maradandó gond miatt az orvosi pályán inkább labormunkát és nem betegekkel való foglalkozást választottam: a szegedi Orvosegyetem Mikrobiológiai Intézetében lettem tanársegéd. Amikor azonban a lányunk megszületett, kiderült, hogy „két tudós egy családban” nehezen megy. És az egyikünk karrierjét kellett előnyben részesíteni. Ekkor váltottam a szegedi KÖJÁL-ba, ahol tehettem, de nem volt feltétlenül elvárt a tudományos munka. Budapestre költözvén 1971-ben az akkori, ma Szt. László Kórház víruslaboratóriumát vezettem, ahol szintén jobban megoldható volt a férjem gyakori külföldi távollétei miatt gyermekünk nevelése. Jó évtizedig ugyanis „túsz” kellett itthon hagynunk – és a nyelvtanulás miatt is, a lányunk volt az, aki többnyire elkísérte az édesapját Amerikába... 1982-ben jutott ki először az egész család, akkor a Cornell Egyetemre, ahol én is externista lehettem egy ottani víruslaborban.

DR. GYULAI ZSÓFIA: Én többször járhattam édesapámmal az USA-ban és a Cornell Egyetemen néhány tárgyat felvéve, hallgató is lehettem 1982-83-ban. Ezután kezdődött Szegeden az orvostanhallgatói életem. Végzés után én is a Mikrobiológiai Intézetben dolgozhattam, immunológiai kérdéseken. Háromszor tölthettem már orvosként hosszabb időt, éveket az USA kiváló intézeteiben. Utoljára bő két évet a National Institute of Health-ben, a Cancer Institute-ban. Ezalatt a szegedi állásom megszűnt, így ésszerű volt, hogy a család egy városba költözzék, azaz Budapesten keressék állást. Ez az állás az Országos Gyógyszerészeti Intézet kötelékében valósult meg, ahol a laboratóriumi munkát sajnos nélkülözni kell.

Mi az a „nagy kérdés”, mely foglalkoztatja Önöket – esetleg egy hipotézis, melyre a választ szeretnék megadni?

A család környezettudatos abban az értelemben, hogy meggyőződése: a 21. századi tudománynak nem lehet fontosabb célja, mint annak kutatása, hogy élhet-e, és ha igen, hogyan, 7-10 milliárd ember a Földön úgy, hogy a tigrisek is megmaradjanak, azaz a fajok kihalása a lehető legkisebb mértékű legyen...

Hogyan telnek a hétköznapok, s hogyan ápolják a családi kapcsolataikat?

Ebben nincs semmi különös. Hacsak az nem, hogy Gyulai József túl sok időt tölt a számítógépe mellett. Zsófi lányunk külön lakásban él, sűrű telefonkapcsolattal. Állandó kapcsolatot tartunk Eszter sebész főorvos öccsével, az ő lánya családjával, valamint az elhunyt nagyobbik öccse lányával és unokájával.

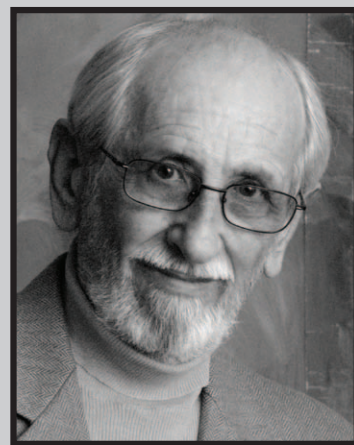
Családi szinten hogyan vitatják meg a hivatásukat érintő kérdéseket?

Zsófi új munkaköre titoktartást követel, így vele csak független témákat vitathatunk. József igyekszik Eszterrel és Zsófi-val is megbeszélni, ami megbeszélhető eltérő tematikájú kutatók között.

Milyen terveik vannak a jövőre vonatkozóan?

Szeretnők, ha a tudomány vissza tudná szerezni prioritását az ország életében, és hozzá tudna járulni a hazai ipar megerősödéséhez, az óvodai-iskoláztatási rendszer prioritásainak rendezéséhez, valamint az egészségügy rendbetételéhez... Szeretnénk egy jól működő, „európai” országban – ha már a hazafiságunk itthon tartott, illetve annyiszor hazahozott – élni és meghalni.

Benák Katalin

DR. OSVÁTH LÁSZLÓ
(1928. december 25. - 2013. szeptember 14.)

„A Fáy és Osváth család nemcsak tanúja, részese volt Vásárhely történetének, hanem alakítója is. Nagy egyéniségekkel ajándékozta meg a várost, később az egész hazát.”

Kristó Nagy István

A három testvér: dr. Osváth Gábor orvos, Osváth Béla színész, dramaturg, színházzervező, pedagógus és dr. Osváth László színházzervező, média- és könyves szakember, jogász és író.

Dr. Osváth László hivatásának legfontosabb állomásai: a Kecskeméti Katona József Színház, a Színháztörténeti Intézet gazdasági igazgatása, a Magyar Rádió szerkesztő riportere...

2011-ben a szerzői kiadásban megjelent *Kötődés - A szülőváros Hódmezővásárhelyhez* című; interjúkat, műsorokat, írásokat, hivatalos és privát levelezéseket, fotókat bemutató könyvében a szülőföldje, hivatása, barátai és családja iránt érzett elkötelezettségéről és szeretetéről vall, kapcsolatairól teljes nyíltsággal szól.

"Vallom: hit nélkül igazán élni, de munkálkodni sem lehet, mert igaz T. Avery mondásának valósága: "A bukás nem sokat számít, ha a felkészülődés során valami értékeset szedsz fel a földről." Életem magamnak okozott göröngyös útjait hitem egyenesítette ki..."

Dr. Osváth László hamvait kedves lakelye, Csobánka földje őrzi. Tekintetét Szipál Martin fölvétele örökíti meg. Kötetzáró versével búcsúzunk, mely útravaló tőle az itt maradt nemzedéknek:

Meditáció

Hitem mindennap elvesztem,
de mindennap újra harcolom.

Jaj annak, ki átlagnál többre törekszik,
Sivár az, ki kevéssel megelégszik.
Vállalni kell a siserehad kiközösítését,
Mert nem ember az,
ki értékekben meghunyászkodik.

Tudom: kényelmesebb és a piacról
való élest biztosítóbb
ha nem szúr szemet kiválóságod,
De buknod kell, ha megfér
önmagaddal hitványságod.

Kárász József *Egy régi nyár* című regényét az író születésének 100. évfordulóján, 2014. májusában vehetik kezükbe az olvasók. Ezzel teljessé válik az önéletrajzi regénysorozat, amelynek *Árva madár* címen 1972-ben jelent meg az első, majd 1979-ben *Görngyös út* címen a második része, míg a negyedik rész, *Pirkad* címen 1999-ben látott napvilágot. Ízelítőül Kárász József *Egy régi nyár* című regényéből adunk közre egy részletet.

Panni apja, Lele Pál a feleségével együtt lépett be a szobába. Kezet fogott Ferkóval, de a saját nevét elhallgatta, s a Ferkóét meg sem hallotta tán.

- Idebe csak hűvösebb – mosolygott a dús, füstös bajsa alatt. Napszitta szalmakalapját a pad sarkára tette. Kibontotta a kenyeret a szakajtóból s a hosszú bicskájával négy takaros szeletet vágott belőle. Középtermetű, izmos, csontos, sovány ember volt, a fejbübján erősen megritkult a haj, könyékig föltúrt ujjú, fehér inget s hosszú gatyát viselt, előtte két kötővel. A lába bütykös és meztelen.

A nagy, öblös, mintás cseréptálban a húsvest Panni hozta be. Hiába szabadkozott, először Ferkónak kellett szednie, ő volt a vendég. A levesbe belefőtt földarabolva az egész tyúk, akárcsak a sárgarépa meg a gyökér. Ferkó egyik zöldséget sem szeretete, de most a Panni kedvéért megette abból is mind, ami a kanalába akadt. A levest valamivel hígabbnak érezte az otthon megszokottnál, de tán csak a zsírja kevesebb, lévén soványabb a tyúk. A főtt húst meg a mártást is Panni hozta be, miután kivitte a leves maradékát.

- Milyen világ van arra, Túlatizán? – kérdezte az apa a szósz mártogatása közben.

- Elég ronda... Magas az adó, a terménynek alig van ára. Sok gazda tönkremén. Válságos idő...

- A gabona hogy fizetött?

- Gyöngén.

- Ez a lány fél mázsával hozott haza kevesebbet, mint a múlt nyáron. El köll állítanom cselédnek! Csak találnánk valami jó helyet a faluban!

- Ha az ispán úr felesége állja a szavát... - szólt közbe félénken az asszony.

Egyik sem mert Ferkóra nézni. Szemüket a tányérjukra szögezték mereven. Panni tüzező arccal kanalazta a szósz. A nagy csöndben Ferkó hallani vélte a szíve heves és zaklatott dobogását. Vásárra viszik Pannikát, eladják cselédnek, rabszolgának, hogy ne lehessen az övé. Mit tud ez ellen tenni ő? Magával kéne vinni még ma, csak így állhatná útját szándékuknak. De hát ezt nem teheti meg. Szép szóval kell jobb belátásra bírni őket. Mikor kitörülte a tányérját, megszólalt csöndesen:

- Többször beszélünk már róla, hogy Pannikának nem ártana befejeznie az elemít...

- Dehogyan nem ártana! – mondta az apa. – Ártana biz az, mert akkor nem keresne! – elnevette magát harsányan, győztesen.

- Pannika eszes lány! – próbálkozott újra Ferkó. – Érdemős tanulnia. Kár cselédnek adni...

- Kár, kár! De hát ki tartja el, amíg az iskolába jár? Én a nényt kitanítottam, fodrász lösz.

A hat elemi után még négy év a város. Elég volt. Többet túllünk sönki ne várjon, mögmondtam a gyerekeknek, mög is értették. Mögérti Panni is.

- Összetöhetjük a két kezünket, ha az ispán úrék odavöszik - mondta remegő hangon az asszony, s föllállt.

Kint hangosan csörgött az edény a mosogatótálban. Ferkó azt figyelte, majd a legyeket hajtogatta az asztalról. A szemtelenebbje rászállt a bögre peremére, a bennük lévő bort akarta megköstölöni.

- Mögisszák előlünk, ha nem igyekszünk! – Lele Pál fölemelte a bögréjét és le sem tette, amíg egy korty volt benne. – Kadarka! Saját termés. Nem kocsmai kotyvalék! – mondogatta, miközben újból töltött magának.

Ferkó csak épp belekóstolt, savanyúnak érezte, nem ízlett neki.

- Sajnálom Pannikát! – mondta bögréjét az asztalra téve.

- Miért? Ott is tanul majd az ispán úrénál. Még tán többet, mint az iskolában. Több hasznát vöszí annak, ha tudja, miképpen köll okosan gazdálkodni a háztartásban. Ha mögböcsüli magát.

Reménytelen! Fölösleges minden szó. Az isten verje meg mind a két kezével ezt a rohadt életet! – dühöngött magában Ferkó tehetetlenül s nem is tudta, hogy csúszott ki száján a józan kérdés:

- Maga hun dolgozott a nyáron?

- Én az uraságnál szoktam mindég, mikor szükség van rám. Ott cséplőtünk most is hat héton át. A mi keresetünk is kevesebb. A könyérnekvaló éppen möglött, de a többi, a ruha, a cipő mög ami még az élethöz köll, bizonytalanabb, mint a kutya vacsorája. A három gyerekek is az uradalomból él...

- Vagy inkább az uradalom öbelölük!

- Úgy is löhet mondani! Már amikor más nem hallja. Pista kűmíves, Jankó bognár, Miska mög pásztor, gulyás. Ezök csak maguknak keresnek, nem lagnak velünk, hát nem adnak haza sömmit. Nem is kívánom. Én sebesülten vergődtem haza az olasz frontról tizennyolcban, de fölépültem. Hadirokkantnak számítottok, földet juttattak, házat építöttem, van adósságom bőven, de törlesztjük böcsülettel. Itt még nem járt a végrehajtó soha! És ezt kevesen mondhatják el a faluban, pláne miúta nyakunkon a világválság...

Ferkó tisztán látta már, milyen erős szálak kötik a családot az uradalomhoz. A szülők ragaszkodnak a kapcsolathoz, ezért adják az uradalom ispánjához cselédnek Pannit, mert attól félnek, elvész a munkahelyük, a kenyerük. Az apáé is, a fiuké is. Föl kell áldozni ezt a drága, ártatlan lányt...

- Aztán nem félnek, hogy Pannikát möggyalázza az ispán úr?

- Öreg ú már ahhoz! – nevette el magát Lele Pál. – Nem köll már annak a lány. A felesége is vigyáz rá, mint a sárkány.

Az asszony csöndesen benyitott.

- Igya ki a borát, aztán mönjön delelni. A krumpli nem maradhat ott, félig szedetlenül.

Ferkó megértette, hogy a fölhívás neki is szól. Föllállt, megköszönte az ebédet és elbúcsúzott a szülőktől.

- Elkísérsz egy darabig? – kérdezte Pannit, kint a biciklinél, miután megnézte, van-e elég szél a kerekeiben.

Panni kinyitotta a kaput, s kitekintett rajta. Az utca néptelen, Ferkót nem látta senki, ezekben az ebéd utáni órákban déli álmát alussza a falu. Panni a szomszéd háznál a kerékpár jobb oldaláról ájtött Ferkó mellé. Ujjaik szorosan összekulcsolódva, mint a bilincs, fogták egymást. Tüzes vérük mintha összefolyt volna a bőrükön át.

Lassan lépkedtek a fák árnyékában, mégis nagyon gyorsan kiértek a faluból. A veteményes táblákon át húzódó keskeny csapás az akácokba vezette őket.

Erdő nincsen zöld ág nélküli,
Az én szívem bánat nélküli.
Bánat olyan, mint a jó szél,
Bármerre fú, mind engem ér...

Ferkó halkán dúdolta a dalt, de a lány éles füle fölfogta s összefacsarodott a szíve.

- Én is bánatos vagyok – mondta, mikor Ferkó a biciklit egy fának támasztotta – Sírokrívok, amíg vissza nem gyün, s nem látom újra. – Fejét a fiú vállára hajtva szipogott. – Mikor látom?

- Még el se möntem, te kis buta! – Megsímogatta s megcsókolta a könnyes arcát, szeméit.

- De elmén messzire, a Balatonra... Hányan utaznak?

- Csak hatan. Majd írok a táborból. Jó?

- Nem felejt el?

- Soha!

Leültek s elnyúltak egymás mellett a füves avaron. Mohón ízelgettek egymást, megtelt örömmel a testük is. A fákon kéjes hangon, mámorosan énekeltek a feketerigók.

- Mi lösz velünk, Ferikém? – kérdezte Panni, mikor az álomszerű bódulatból föl-ocsúdtak. – Elmész, elhagysz, a szívem, jaj... mögyszakad...

- Nem tudom, mi lösz. De csak az, amit az Isten akar. Láthattad, próbálkoztam a nyáron. Jövöre újakezdöm. Akkor már túl löszök a gimnáziumon. Szabadabban többet töhetök a sorsunkért...

KÉT CSÖNDES, SZELÍD ÉVFORDULÓRÓL

Évszázada jelent meg a Szeremlei-féle tizennégy év alatt elkészült nagy várostörténet utolsó, ötödik kötete, annak pedig kerekén húsz éve, hogy az 1984 óta sorjázó új városmonográfia második kötete az olvasók elé került.

Egy várostörténeti mű nemcsak a történettudomány számára fontos; a közös sors, az apák megélt múltjának ismerete fölkelti, ébreszti, erősítheti az egyívű tartozás tudatát, szilárdíthatja az összetartás, összetartozás parancsát. Természetesen a hely ismerete, a helyismeret, a helytörténet számára, de a magyar történettudomány számára is elengedhetetlen egy alapos, teljes várostörténeti munka. Nekünk, vásárhelyieknek szerencsénkre ez megadatott, hisz volt egy végtelenül tiszteltreméltó polgára városunknak: Szeremlei Sámuel nagytiszteletű úr, kinek jóvoltából ott lehet polcunkon, bármikor eligazítást, tanácsot adhat – öt kötetet, hatalmas műve, minden további hasonló munka etalonja, példaképe, a *Hód-Mező-Vásárhely története*. (Az úgynevezett „barbárság” korától, a kezdetektől 1848-ig.)

A szerző ötvenkét éves korában, 1889. május 28-án kapta a hivatalos megbízást a várostól s ezt követően az utolsó kötet megjelenéséig ennek teljesítése töltötte ki életét. Éveken át végezte az ásatásoktól a néprajzi kutatásig terjedő, rendkívül széleskörű anyaggyűjtését. Föltárta a városi, megyei, egyházi, országos levéltárak, de a Károlyi család archívuma és a bécsi levéltár anyagát is, kimásolva, vagy másoltatva a vásárhelyi vonatkozású okiratokat. Négy év múlva, 1893-ban további kutatásai mellett kezdett hozzá a kidolgozáshoz, s 1900-ban adhatta ki az első kötetet. Folyamatosan munkálkodva tizennégy év alatt hozta létre, lényegében egyedül, 2691 oldal terjedelmű művét.

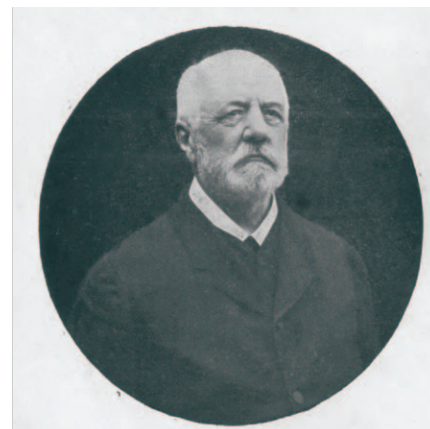
Az utolsó, ötödik kötetet 1913-ban, éppen száz esztendeje adta ki a város.

R. Várkonyi Ágnes történész egy előadásában többek közt így méltatta munkáját:

„A Hódmezővásárhely története öt kötete egy feudális-muskori mezőváros politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi életének fejlődéséről ritka gazdagságú, kerek képet ad... A művelődéstörténeti gazdagság már önmagában is jelentős, az országos történet szempontjából is, hiszen az alföldi mezővárosok történeti modelljét nyújtja... Vérbeli tudós volt, aki jó kérdéseket tett föl és szenvedélyesen kereszte a választ... A Hódmezővásárhely történetét módszere és szemlélete tette időtállóvá.” [!]

Mályusz Elemér szerint a szerző „A társadalomtörténeti kutatások megindítója volt.”

A történelmi körülmények, a háborúk, forradalmak, válságok nem tették lehetővé, hogy folytassák Szeremlei munkáját, elvégezzék az 1848 utáni időszak föltárását. 1889 után csak 1975-ben határozott ismét a tanács várostörténet írásról. Ekkor, természetesen, a kor kívánalmainak megfelelően „új, marxista történelemszemléletű” mű írásáról határoztak, amely „korrigálja”, kiegészíti az idejétmúlt Szeremlei-féle monográfiát. A háromkötetesre tervezett új várostörténet első darabja Szeremleit írta volna újra, 1848-ig tárgyalva a témát. (Ezt, mint tudjuk, Szeremlei öt kötetben tette meg.) A második a felszabadulásig[1945], a harmadik 1975-ig dolgozta volna föl a település történetét. 1980-ig, kilenc év alatt mindhárom kötetnek meg kellett volna jelennie. A munkához fontos előkészületeket tettek: előtanulmányokat közöltek a megyei lapban, ankétokat tartottak, megalakult a 18 tagú szerkesztőbizottság, de sajnos a három kötetből mindössze egy jelent meg, az is 1984-ben. A többivel elkéstek. (A magyar vágyak, ahogy Ady is írta: „elülnek s fölhogadnak megint”.)

SZEREMLEI SÁMUEL

Amint a kilenc év után elkészült első kötet „hivatalos” kritikájában írják (*Csongrád Megyei Hírlap* vásárhelyi kiadás 1984. dec. 15. 6. p.) nagy szükség volt a város történetének „új, marxista történelemszemléletű” megírására. A „monumentális” munka korrigálja az idejétmúlt Szeremlei-féle monográfiában leírtakat. „Egy monográfia megírásánál a legnagyobb problémát mindig a régmúlt és a közelmúlt megírása jelenti... a Hódmezővásárhely monográfiájának első kötete – olvashatjuk a recenzióban – igen jól oldotta meg a buktatókat. Helyes megoldás – írja például –, hogy az egyes korokat, fejezeteket egy-egy szerző dolgozta fel. [?!], így stílusa, mondanivalója egységes, nincsenek felesleges ismétlések, átfedések és visszatérések.”

Ami a kötet új, „korszerű történelemszemléletét” illeti, nyilván az osztályharc témájának erőltetését, s a kötet eklektikus tartalmát értették alatta. A jókora természetföldrajzi, régészeti fejezet – bár elsőrangú szakemberek munkája – a kettős honfoglalás tudományosan nem igazolt hipotézise, a maga helyén jeles Szőnyi Benjamin-tanulmány szétfeszítik a kötet kereteit, heterogénné teszik, nem idevalók. Önálló kiadványként bármelyik, bárhol jobban megállta volna helyét. Többre aztán már, a vásárhelyi munkamódszerek, de főleg az újabb rendszerváltozás miatt nem maradt idő. Gál József, a szerkesztőbizottság tagja, a városi tanács művelődési osztályának vezetője 1989. szeptember 1-jén a tanács végrehajtó bizottsági ülésén beszélt a monográfia munkálatairól. A *Vásárhelyi Tükör* című lap szerint ezt mondta:

„...Az 1945-től napjainkig szóló történettel foglalkozó negyedik [!] kötetet nem javasoljuk kiadásra, hiszen a közelmúlt történelemszemléleti változásai az eddig végzett munkát elégtelenné teszik.”

[A dodonai homály és a tárgyi tévedés valószínűleg újságírói közreműködés eredménye.]

Legközelebb, újabb kilenc év múlva, 1993-ban hallott magáról ismét a várostörténet. Formálisan, könyvészeti szempontból az 1975-ös kezdeményezés eredményeként az 1984-es első kötet folytatásaként jelent meg ekkor a *Hódmezővásárhely története (A polgári forradalomtól az osztrákszász forradalomig)* II. kötete két félkötetben.

E, terjedelmében nagyobb, minőségében alkalmasint magasabb vállalkozás, valóban csak formálisan nevezhető az első kötet folytatásának. Ezt látszik alátámasztani a közművelődési könyvtárak számára rendszeresített ajánlójegyzék az ún. *Új Könyvek* magas színvonalú ajánlása. A nyilván szakember által írott recenzió szerint a hódmezővásárhelyi monográfia nagyszabású szintézisének „mind a gazdaság, mind a kultúra alakulását elemző fejezetei szinkronikus analízisek és diakron áttekintések egységét valósítják meg. Noha egységes szerkezetű várostörténeti monográfiáról van szó, azért két vonatkozásban eltér a hagyományosabb szintézisektől. Szemléleti tekintetben úgy, hogy kevésbé az eseménytörténetre koncentrált, hanem a gazdaság-, a társadalom- és az intézménytörténet áll a szerzők érdeklődésének középpontjában. Metodikai szempontból pedig úgy, hogy az elemzések nagyon mély merítésűek – levéltári kútfők föltárásán alapulnak –, és szintetikus szemléletűek egyszerre. Ilyenformán a két kötet egyfelől a dél-alföldi társadalom lokális metszetét, és a helytörténetírás magas színvonalú példáját adja.”

Vajon megvalósul-e valaha – legalább hasonló szinten – a várostörténet harmadik kötete?

Köszegfalvi Ferenc

Egy régi utca
járt eszembe' ma, ahol
rám vártál néha.

Reggel kirázom
hajamból az álmokat.
Napsugárrá lesznek.

Faragó Ibolya*

HÉT HAIKU

Illusztrálta: Návay Sándor

Havas tetőktől
a város éjszaka is
nappali fényben.

A hó alá bújt
házak roskatag falán
átsejítő nyomor.

Ma hagyta, hogy az
életfonál kihulljon
ujjai közül.

A nád meghajlik,
vízben kócsag lépeget
és felkel a nap.

Az ágon maradt
utolsó levél hiszi:
lesz még tavasza.

*A *Látóhatárban* korábban megjelent haikuit Bara Viola néven írta.

VETÉS, ARATÁS, CSÍRÁZTATÁS

VÁSÁRHELYI TRIPTICHON 2013

Csukottan, bal oldali tábla

**„...az alkonyat: merengő festő fest,
Violára a lemenő felhőket,
S a szürke fákra vérző aranyat ken...”**

(Juhász Gyula)

Nyitva, bal oldali szárny

VETÉS

Százéves hagyomány. Egy évszázadnyi örökség. Gyökerek, források, példák. Szobrokban, festményekben, grafikákban. Magányos piktorok, divatos művészek, töprengő alkotók, híres festők, elszigetelt kísérletezők, baráti társaságok tagjai, a vásárhelyi képzőművészet előhírnökei, bölcsőringatói, szárbá szökkenő mértékadói. A város egykori festői, művészvendégei, alkalmi látogatói. Akiket azonban összefon az a szellemi vállalás, hogy a természet és az ember szétválaszthatatlan a teremtésben, hogy a munka az ember leglényege, hogy a természetelvű ábrázolás túléli a gyorsan tűnő divatokat, hogy a képek nem öncélú játékok, bravúros vizuális mutatóanyagok, hanem felelősségteljes és hiteles tükörképei a körülöttünk lévő valóságnak, palackpostái a tehetség küldetésének. Hogy a Vásárhelyhez kötődő, karakteres képzőművészet régóta létezik, az vitathatatlan, hogy ebből kinőtt-e „vásárhelyi iskola”, „alföldi műhely”, vagy „vásárhelyi szellemiség”, arra vannak pró és kontra érvek. Egy bizonyos, hogy az Alföldi Galéria emeleti termeiben rendezett új kiállítás következetes precizitással jelzi, kik és milyen kvalitással, szellemi municióval és stílárius vértetben kötődtek „paraszt-Párizs” múlt század első felének világához, a magyar képzőművészethez, s miként alapozták meg a tiszteletre méltó tradíciót, mely ma is ehhez a városhoz köti a hazai alkotók jelentős részét, s melynek leglátványosabb értéke az idén hatvanéves Vásárhelyi Őszi Tárlat.

A tárlatot rendező Nagy Imre művészettörténész nehéz feladatra vállalkozott, de valódi kihívások nélkül nem is érdemes dolgozni. Kell-e, lehet-e objektíven, hitelesen és bizonyítottan fölvezetni - szűkös keretek között - száz esztendő Hódmezővásárhelyhez kötődő képzőművészeti örökségét? Milyenek a merítési lehetőségek, valóban megtalálhatók a legjellemzőbb, leginkább karakteres művek, a lineáris megközelítés, a tematikus válogatás, generációs szempont, a művészi kvalitás lehet-e a meghatározó rendező elv? Természetes valamennyi kívánalomnak megfelelni képtelenség. Nagy Imre kiváló érzékkel táncolt gúzsba kötve is. Jelzőkarókat vert, világítótoronyokat kapcsolt be, generációkat, témákat, stílárius variációkat, vonzásokat és taszításokat fűzött gazdag, szemnyitogató, elméleti fejtegetéseket bizonyító, didaktikus attitűdtől mentesen is tanító-felvilágosító láncreakcióba. Élő katalógusa ez a tárlat a huszadik század első felének, sőt, még tágasabb világának. Kiderül, hogy Vásárhely vonzereje sokkalta erősebb, dinamikusabb volt, mint hinnénk. A helyi és környékbeli kiválóságok, szimpatizánsok, barátok és szellemi harcostársak nem csupán a táj, természet egyediségnek voltak megszállottjai, de annak a plebejus indulatnak, paraszti életformának, realista, földközeli életszemléletnek, tradicionális munkakultúrának, erkölcsi tartásnak is, melyet ilyen szintézisben talán sehol nem találhattak meg.

Mednyánszky László, Bihari Sándor, Spányi Béla, Fényes Adolf, Koszta József, Tornyai János, Nagy-Balogh János, Nagy István, Zombory Lajos, Nyilassy Sándor, Károlyi Lajos, Endre Béla, Aba-

Novák Vilmos és társaik alkotásai teremről teremre bizonyítják, az elmúlt hatvan év vásárhelyi művészete biztos alapokon nyugszik, az elődök olyan értékeket teremtettek, melyek rajtkövet, fogódzót, inspirációt és lakmuspapírt is jelentenek a mai művészeknek – és természetesen az érdeklődő közönségnek. Akik a termeken végigsétálva olyan ismertekkel, élményekkel és inspirációkkal léphetnek a többi tárlat művei köze, hogy tudják: kik, honnan, miért, hogyan?

Középső tábla

ARATÁS

A halál a befejezettség. A lezárás, a megmásíthatatlan tény. Még akkor is, ha sokan hisznek a túlvilágban, a mennyei csodában. Én realitárból vagyok. A test valóban a földde, a hagyaték, a szellemi, művészi, emberi örökség pedig a mienk. Egészen addig, amíg képesek vagyunk sorompót állítani időről időre az elmúlásnak. Van abban valami jelképes, hogy a huszadik század egyik legjelentősebb magyar festőművésze, legszerényebb nagymestere, a kiváló tanár és szeretni való barát ez év elején, éppen a Magyar Kultúra Napján adta át madártestét a földnek. Olyan napon, amikor dicsérni kellett volna a hazai művészetet, de több sirám, sajnálkozás, panasz, gyászbeszéd hangzott el a „mostohagyerekek” szónoklataiban, mint dicséret. Dicsőhimnusz persze mindig fölzenget az éppen aktuális lovagoktól, ám a kultúra napszamosai igencsak visszhangtalan térben teszik dolgukat. Elképzelem, hogy Szalay Ferenc a mártélyi szélmalom tövében, a kis tanya kemencéje mellett bölcs mosolyával kinéz tenyérnyi ablakán, fejében már kész a következő festmény: valaki bekopog a homályos üvegen, elköszön, búcsúzik, maga mögött hagyva minden ecsetvonását, minden kivégzett temperatubust, kopott ecsetet, festőkést, vásznat és rostlemezt. Íme, befejeztetett, a többi a ti dolgotok!

Igen, van dolgunk Szalay Ferenc páratlan életművének feldolgozásával. S a befogadó város meg is tette az első lépéseket. Aratás címmel a Tornyai Múzeumban az ifjú művészettörténész, kutató, Tóth Károly jóvoltából és szorgalmas munkájának eredményeként emlékkiállítás nyílt, és szerkesztésében megjelent a Szalay Ferenc című kötet. Az Aratás című gyűjteményes kiállítás hiteles keresztmetszetet nyújt arról a hat évtizedes művészi munkásságról, mely Szalayt Vásárhelyhez kötötte és a magyar és egyetemes festészet kiemelkedő és megkerülhetetlen alkotói közé sorolja.

Néhány főiskolai művésztelepi nyár után 1956-ban telepedett le az alföldi városban, már abban az esztendőben kiállították festményét. Attól kezdve alkotásaival egyik meghatározó művésze lett Vásárhelynek és az Őszi tárlatoknak. A mosonmagyaróvári, értelmiségi közegben gyerekeskedő, majd a főiskolán Pap Gyula, Pór Bertalan, Szőnyi István tanítványként végzett városi fiatalember beleszerelmesedett az Alföld egyik legkülönösebb városába, abba a Vásárhelybe, mely egyszerre volt a hazai parasztvilág központja és a vidéki értelmiségi lét példás küzdőtere. Érkezése egybeesett a magyar parasztság egyik, története folyamán legnagyobb és legtragikusabb életformaváltásával, a kisparaszti lét és szövetkezeti-közösségi kényszer gyújtópontjának szikrázó pillanataival.

Szalay ölelésnyi közelségből ismerte a vásárhelyi tájat, a földön és földből élő embereket, közlőre érzekelte és átérezte mindazt a szenvedést, vajudást, megaláztatást, apró örömeket és mély tragédiákat, hogy természetes egyszerűséggel, megbocsátó szeretettel, művészi tömörítéssel, férfias lírával, krónikási hűséggel és a trecen-

to iránti mély alázattal legyen képes megörökíteni mindennapjaikat, ünnepeiket és gyászukat, parányi életterüket, melyben mégis ott kísért a világmindenség. Nem lehet véletlen, hogy pályájának kezdetén, a hatvanas évek derekán megfestette Bartók Cantata Profanájának képzőművészeti ikerpárját, az elszakadás drámai kihívását, a taszítás és vonzás szimbolikus festői eposzát, az új világ kötelező meghódításának sorsprogramját. Ez a bartóki példa végigkísérte egész festői pályáját. A helyi értékekből fölmutatni az egyetemes, a mikrovilágban tetten érni a makrokozmoszt. Ebből az erkölcsi elkötelezettségből és festői programból születtek alkotásai. Egy-egy parasztportréban képes volt a görög mitológia hőseit megidézni, drámai életképeiben nem csupán a tézesítés olykor groteszken tragikus de minden emberi kényszerű döntés egyetemes dilemmáit. Szinte krónikási alázattal, mint egy középkori kódexfestő dokumentálta annak az ellentmondásos hatvanas éveknek szinte minden emberi mozzanatát, melynek szintézise az 1974-es műcsarnoki tárlatának huszonhat tételes Parasztkonosztáza volt. Ennek a hagyományos oltárképnek tételei önmagukban is megállják helyüket, egyes alakjai, életképei, enteriőrjei önállósodva a kiállításon is bizonyítják azt a hihetetlen emberismeretet és szeretetet, melyekből szinte minden alkotása született.

Sorolhatnánk a különböző témasorozatokat, a szobabelsőket, az ablakokat, a szélmalomokat, a tenyérnyi tanyai kerteket, a lovakat, a történelmi villanásokat, a nőalakokat, a zenei ihletésű kompozíciókat. Valamennyi abból a hűségéből és alázatból táplálkozik, mely Szalayt Vásárhelyhez kötötte. A mostani alkalomra megjelent ugyan egy igényes album, ez azonban nem menti fel a művészettörténet kortárs művelőit egy Szalay-monográfia igényes elkészítése alól. Az Aratás most kezdődik. Krisztus már halott, de a termést be kell takarítani. Ez a világ rendje.

Nyitva, jobb oldali szárny

CSÍRÁZTATÁS

Hatvanévesen az ember nyugdíjba készül, Magyarország legrégebbi, folyamatosan megrendezett kiállítás-sorozata, a Vásárhelyi Őszi Tárlat a megújulás esélyeit fürkészi. S ez így van jól.

Járom az Alföldi Galéria földszinti termeit, szembeítem a falon függő képeket, a posztamensen strázsáló pasztikákat, és az igényes katalógus oldalait – s kereselem azt a genetikus kódot, mely részint összeköti, folyamattá varázsolja hatvan év ide kötődő művészeti törekvéseit és azt a meghatározó magot, minőségi koordináta-rendszert, azt a viszonyítási alapot, mely oly sokáig jellemzője volt a tárlatoknak. Egyik pillanatban úgy érzem, nyakom csíptem valami fontos elemet, fölfedeztem valami elementáris erőt, aztán rájövök, csalóka játék, megtévesztő villanás. Megállok egy-egy mű előtt, tetszik, hat, rákényszerít az elmélyülésre. Csettintek, ez igen. Kereselem a párját, a más-képpen fogalmazót, de lenyűgözni is képeset. Kereselem. Sok mindenre rátalálok. Hagyományos és tisztos mesterek sorozatképeire, ifjú titánok útkereséseire, befutott művészek kalodáira, csoportok egy zenekarra hangolt kottáira, ravasz kísérletezők szemvadászaira, magányos bozótharcokon. Egyszóval tarka a kép, s hiányzik a sokszínűség karaktere. Az az összefogó erő, mely évtizedeken át mentette és továbbléltette az őszi tárlatok szinte mindig vitatott sorozatát. Csakhogy volt egy helyi mérték- és értékteremtő csapat – Szalay Ferenc, Németh József, Fejér Csaba, Fodor József, Csikós András, az ide ezer szállal kötődő Kurucz D. István, Vecsési Sándor, Bazsonyi Arany és sorolhatnám – akiknek alkotásai évről évre sűrűsödési pontokat és viszonyítási alapokat jelentettek a vásárhelyi művészetnek címkézett színvonal meghatározásához. Most ez a kohéziót jelentő művészi együttes hiányzik. Az eklektikának nincs alapos fundamentuma, csak önálló konzolok, stílár

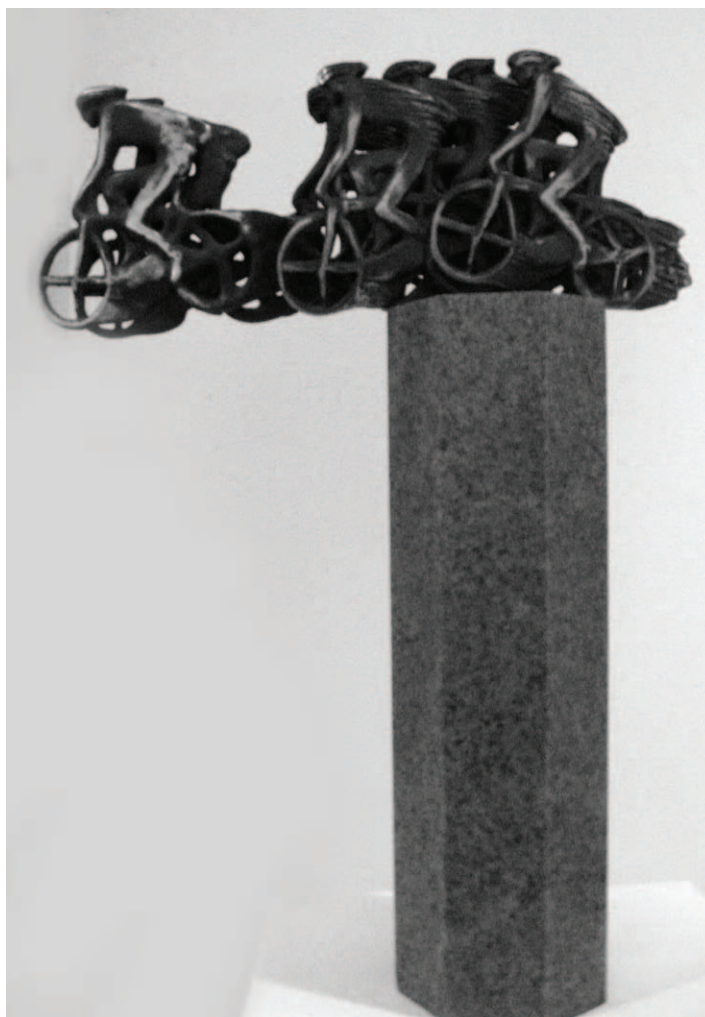
diszítések, véletlenszerűn fölfestett színek, önmagában értékes részletek vannak. Diszlet van, épület nincs. Tetszik viszont, hogy több generáció bizonyítja azt világszerte tapasztalható tendenciát, hogy a huszadik század „minden egész eltörött” gesztusai után egy új szintézis körvonalai tapasztalhatók az elmúlt évtizedben. A prózában a textus helyett föltörőben történetmesélés, a dodekafónia után egyre több a harmónia a kortárs zenében, az abszurd színház után ismét sikere van a hagyományos dramaturgiának, a lírai művekben visszatérnek a kötött formák – a képzőművészek is mind többen keresik a portré, a táj, a csendélet, a természetábrázolás új, korszerű lehetőségeit. Erre sikeres és szívet melengető példákat is láthatunk – a Nagy Imre által értő szemmel és szakmai alázattal rendezett – a hatvanadik Vásárhelyi Őszi Tárlaton. Ez adhat esélyt arra, hogy a hatvanévesen is fiatalodni vágyó sorozat hamarosan visszatalál genetikus kódjához, a hazai képzőművészet egyik legsikeresebb szellemi, szakmai, esztétikai és erkölcsi irányzatához.

Csukva, jobb oldali tábla

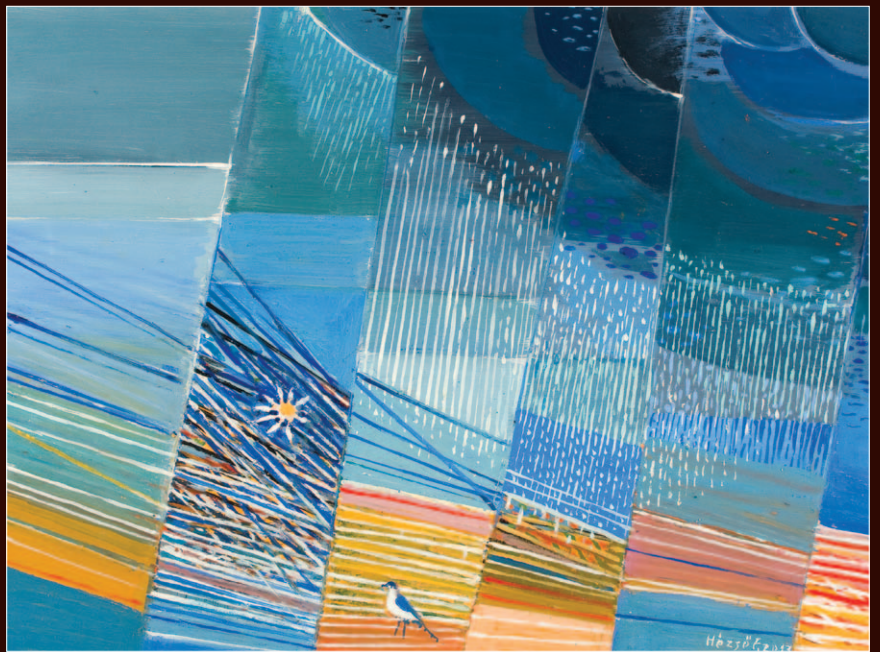
„Nyugvóponton vagyok? Elszongított valamely élvezet? - Nosza, nem kótyavetyélem el az érzéseimet, sietve bekapcsolom a lelkemet is, de nem ám hogy valami kötelezettséget vállaljon, hanem hogy vigadjon; nem azért, hogy elveszen az élvezetben, hanem hogy magára találjon benne; segítségül hívom, hogy e boldog állapotban tükrözze magát, latolgassa, becsülgesse s telítse a boldogságot.”

(Montaigne)

Tandi Lajos

NÁVAY SÁNDOR: SZÖKÉS (2013)

HÉZSÓ FERENC:
ÍTELETIDŐ
(2013)

KÉRI LÁSZLÓ:
BUKOLIKUS FESTMÉNY AZ ÉRINTÉSEKRŐL
(2013)

ZOLTAI ATTILA:
A VILÁGUTAZÓ BŐRÖND TITKAI
(2013)

JÓSZAI SÁNDOR: SZENT NAUM